

Trgovinski ratovi u 21. stoljeću

Sabo, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:332315>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

MIA SABO

TRGOVINSKI RATOVI U 21. STOLJEĆU

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

MIA SABO

TRGOVINSKI RATOVI U 21. STOLJEĆU

Završni rad

JMBAG: 0303070903, redovna studentica

Studijski smjer: Marketinško upravljanje

Predmet: Međunarodna ekonomija

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Međunarodna ekonomija

Mentorica: dr. sc. Ines Kersan – Škabić

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli , _____ 2020. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom _____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. CARINE U SVJETSKOJ TRGOVINI.....	2
2.1. Carine – pojamno određenje i definiranje.....	2
2.2. Vrste carina.....	3
2.3. Nominalna i efektivna carinska zaštita.....	5
2.4. Bescarinska zaštita.....	15
3. SVJETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA - WTO	18
3.1. Svjetska trgovinska organizacija - uloga, ciljevi, principi.....	19
3.2. WTO i liberalizacija trgovine na globalnoj razini.....	23
3.3. Mehanizmi WTO – a za rješavanje trgovinskih sporova.....	29
4. TRGOVINSKI SPOROVI U RAZDOBLJU OD 2000. GODINE DO DANAS....	37
4.1. Subvencije u trgovini civilnim zrakoplovima.....	46
4.2. Mjere na uvoz proizvoda od čelika i aluminija.....	54
4.3. Spor o označavanju određene zemlje podrijetla - COOL.....	58
4.4. Spor o intelektualnom vlasništvu – TRIPS.....	64
5. ZAKLJUČAK.....	66
SAŽETAK.....	67
SUMMARY.....	68
POPIS LITERATURE.....	69
POPIS TABLICA, GRAFIKONA I SLIKA.....	73

1. UVOD

Trgovinski ratovi, kako u povijesti tako i u 21. stoljeću, nisu nešto imaginarno, nešto što se vidi samo na televizijskim prijenosima u vijestima, dnevnicima i tiskanim medijima. Radi se o intenzivnim ili manje intenzivnim procesima koji postoje u stvarnosti između država – bilo da se radi o dvjema državama ili više njih u pregovorima ili sukobima koji znaju trajati mjesecima, pa i godinama. Promatrajući s godinama i analizirajući kretanja na globalnom tržištu, na istom je vidljiv trend opadanja i porasta trgovinskih sporova – a u ovom završnom radu promatrat će se razdoblje zadnjih dvadesetak godina (točnije od 2000. godine do 2020. godine). U moru trgovinskih sporova koji predstavljaju izazove Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, najviše se trgovinskih sukoba vodi oko carina na uvoz proizvoda i sirovina. Cilj ovog završnog rada jest proširiti vidike, kako laicima tako i onima kod kojih prethodno postoji interes za makro okolinu i međunarodne procese, na ulogu WTO – a koja ne samo da nosi veliku odgovornost na donošenje odluka za daljnji razvoj događaja na globalnoj slici već i na zaista nimalo laku ulogu gdje nastoji raditi na stvaranju konsenzusa i zajedništvu u odnosima među državama i te uspješnom rješavanju njihovih trgovinskih „ratova“. U drugom poglavlju pojmovno će se definirati što su carine uopće, koje vrste carina postoje. Neizostavne su nominalna i efektivna carinska zaštita kao i bescarinska ograničenja. U trećem poglavlju prikazat će se Svjetska trgovinska organizacija za koju će se utvrditi i pojmovno definirati ciljevi, principi te njezina uloga u liberalizaciji trgovine na globalnoj razini. Mehanizmi WTO – a, upravo su ti kojima se rješavaju trgovinski sporovi današnjice, kao i oni od prije 20 godina, koje je promatrano razdoblje za temu ovog završnog rada. U četvrtom poglavlju proanalizirat će se i prokomentirati oni značajniji sporovi – subvencije u trgovini civilnim zrakoplovima, mjerama na uvoz proizvoda od čelika i aluminija, spor o označavanju određene zemlje podrijetla te spor od intelektualnom vlasništvu.

Pri pisanju ovog rada korištene su metode definicije i deskripcije radi pojmovnog određenja carina i bescarinske zaštite. Zatim će se koristiti metode kompilacije dostupne literature te analiza i sinteza statističkih izvješća te različitih baza podataka. Na kraju će se koristiti metoda indukcije i dedukcije gdje će se iz istraženih činjenica donijeti opći zaključci o navedenoj problematici.

2. CARINE U SVJETSKOJ TRGOVINI

Trgovinska politika predstavlja skup ekonomsko – političkih mjera neke zemlje kojima se diskriminiraju robe kojima se trguje preko granice. Takve politike imaju vlastite kriterije zaštite i one se mogu promatrati s različitih aspekata, kako što su: kvalitativni kriteriji - što se mjerom želi postići, kvantitativni kriteriji - kolika će biti visina nametnute zaštite, instrumentalni kriteriji - koja mjera je najpogodnija, primjerice količinska ograničenja i te dodatno, vremenski kriteriji - koliko dugo će neka država primjenjivati mjeru. Cilj je zaštitne politike stvaranje razlike između cijena na domaćem i inozemnom tržištu. Upravo se implementacijom carina stvara jaz između tržišne cijene koju plaćaju domaći potrošači i proizvođači. Proizvodnja i potrošnja su poremećene. Carinama se tako ne može postići Paretov optimum koji govori da će savršeno tržište osigurati najefikasniju alokaciju resursa pa je iz tog razloga drugo najbolje rješenje ograničenje ponašanja – gdje u cilju poduzeća nije ostvarenje određene visine profita već ono ima skrivene ciljeve, i ograničenje okruženja što se odnosi na namete države odnosno poreze.

2.1. Carine – pojmovno određenje i definiranje

Još u 16. i 17. stoljeću za vrijeme merkantilizma¹, datira prva primjena zaštite u kontekstu ovog rada radi smanjenja uvoza. Carine predstavljaju porez na uvozno dobro, trošak uvoznika, državni prihod i instrument zaštite domaće proizvodnje. Obračunava se i naplaćuje u postotku ili apsolutnom iznosu od vrijednosti robe, što je određeno carinskom tarifom.

¹ U središtu merkantilizma je ekonomski razvoj u nacionalnom okviru i interesu.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. , dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40216>, pristupano 1. svibnja 2020.

2.2. Vrste carina

Postoji više vrsta carina i svaka od njih ima svoju namjenu i svrhu pa tako carine možemo podijeliti prema sljedećim kategorijama: prema pravcu kretanja robe, načinu obračuna i naplate, ekonomsko – političkom djelovanju i načinu utvrđivanja carinskih stopa.

Naime, prema pravcu kretanja robe razlikujemo uvozne i izvozne². Uvozne carine jesu instrument domaće proizvodnje i regulacije međunarodnih institucije. Utječu na cjenovnu konkurentnost, obujam i strukturu domaće proizvodnje, opću razinu cijena, kupovnu moć, platnu bilancu, razinu domaće valute i trgovinske odnose razmjene s inozemstvom. Suprotno, izvozne carine predstavljaju instrument ograničavanja izvoza i u principu se ne koriste u suvremenim i modernim sustavima.

Ad valorem, specifične carine i kombinirane carine jesu one koje spadaju u kategoriju vrsta carina prema načinu obračuna i naplate. *Ad valorem* carine jesu one koje predstavljaju postotak na dodanu vrijednost robe. Uspješno štite tržište; ostvaruju stabilnost cijena na svjetskom tržištu. Specifične carine jesu pak one gdje se propisani iznos primjenjuje na jedinici robe koja se carini neovisno o razlikama u kvaliteti i cijeni. Neproporcionalno opterećuju uvoznu robu i samim time se ne postiže željeni zaštitni karakter carina. Carine koje se koriste da bi neutralizirale loše strane i iskoristile prednosti *ad valorem* i specifičnih carina jesu one kombinirane³.

Kod takvih carina postoji više načina kombiniranja u primjeni;

- carina se određuje po vrijednosti, s tim da iznos po jedinici mjere ne može biti veći od propisanog maksimalnog iznosa,
- carina se određuju djelomično po vrijednosti, djelomično po jedinici mjere, a dobiveni iznosi se zbrajaju,
- carina se određuje po jedinici mjere uz ograničenje da dobiveni iznos ne može biti manji od određenog postotka od vrijednosti.

² V. Pertot, D. Sabolović, *Međunarodna trgovinska politika*, Zagreb, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., 2004., str. 125., pristupano 4. kolovoza 2020.

³ ibidem, str. 128.

Carine prema ekonomsko – političkom djelovanju dijelimo na: fiskalne carine, zaštitne, prohibitivne, retorzivne, kompenzacijske carine. Također postoje preferencijalne i diferencijalne carine, antidampinške, sezonske i jedinstvene⁴.

Prema učincima koji se žele postići, carine mogu biti fiskalne, kojima je cilj povećanje državnih prihoda, i zaštitne, kojima se nastoji štititi roba domaće proizvodnje.

Preferencijalne su carine posebne snižene carinske stope, koje se obično primjenjuju na uvoz robe iz nerazvijenih zemalja te se one ugovaraju u okviru trgovinskih sporazuma za međunarodnu razmjenu. Mogu biti i do 50% niže od redovitih carinskih stopa na uvoz. Diferencijalne carine predstavljaju način na koji se robe iz inozemstva dovode u povoljniji tretman u odnosu na robe iz matične zemlje – inozemna je cijena niska zbog subvencija što je rezultat dampinga.⁵ Antidampinške carine jesu dodatna carina, pa tako i vrsta diferencijalnih carina, koja se uvodi da bi se zemlja zaštitila od dampinga te im je cilj da se jeftiniji proizvodi prodaju po realnoj cijeni. Kompenzacijske carine predstavljaju one carine koje se uvode da bi se neutralizirale subvencije i poticaji od strane zemlje izvoznice. Prohibitivne carine toliko su visoke da u potpunosti onemogućuju uvoz određenoga proizvoda. Retorzivne carine određuju se kao uzvrat za nepovoljno postupanje s domaćim izvozom u stranoj državi.

„Carine su bile osobito važne u doba velike ekonomske krize početkom 1930-ih, kada su se uvodile radi očuvanja zaposlenosti. Značenje se carina nakon II. svjetskog rata smanjuje, osobito uvođenjem GATT-a i stvaranjem regionalnih gospodarskih integracija (carinskih unija, zajedničkoga tržišta više zemalja i sl.).“⁶

Nadalje, sezonske carine uvode se na poljoprivredne proizvode u situaciji kada prijeti opasnost da uvoz strane robe dovede do nestabilnosti domaće proizvodnje, dok se za jedinstvene carine primjenjuje jedinstvena carinska tarifa bez obzira iz koje zemlje se uvozi roba.

Kao u zadnjoj kategoriji, fokus je na načinu utvrđivanja carinskih stopa. Radi se o minimalnim i maksimalnim carinama gdje se minimalna carina primjenjuje prema zemljama s kojima je zaključena klauzula najpovlaštenije nacije, dok se maksimalna

⁴ ibidem, str. 125.

⁵ Damping je prodaja proizvoda u inozemstvu po cijeni nižoj od važeće u zemlji proizvođača, odnosno prodaja po cijeni ispod troškova proizvodnje.

⁶ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10799>, pristupano 1. svibnja 2020.

carina primjenjuje prema zemljama koje prema matičnoj zemlji ne primjenjuju klauzulu najpovlaštenije nacije.

2.3. Nominalna i efektivna carinska zaštita

Nominalna carinska zaštita (t) mjeri postotak povećanja domaćih cijena zbog i nakon uvođenja carine. Iznimno je važna za potrošače jer na kraju ona određuje kolika je njihova platežna moć (kupovna moć). Efekt uvođenja nominalne carinske zaštite jest rast cijena uvoznih proizvoda. Formula za nominalnu carinsku zaštitu⁷ glasi:

$$t = \frac{p'' - p}{p}$$

gdje p'' označava zbroj cijena i carine, a p označava cijenu na slobodnom tržištu.

Kada se govori o efektivnoj carinskoj zaštiti (e) govori se o stopi zaštite svakog proizvodnog sektora posebno. Pokazatelj je postotnog odstupanja dodane vrijednosti nekog sektora pod utjecajem domaće zaštitne politike od dodane vrijednosti u uvjetima slobodne trgovine. Stopa efektivne zaštite nekog sektora ovisi, dakle, ne samo o stopi nominalne carine na uvoz proizvoda tog sektora, nego i o stopi carine na uvoz intermedijarnih proizvoda utrošenih u tom sektoru i o direktnom i indirektnom udjelu uvoznih intermedijarnih proizvoda u jedinici vrijednosti finalnih proizvoda tog sektora, dakle, o ukupnom uvoznom koeficijentu tog sektora. Formula za izračun stope efektivne carinske zaštite⁸ glasi:

$$ej = \frac{tj - \varepsilon g_{ij} * ci}{dj}$$

⁷ W.M Corden, *The Structure of a Tariff System and the Effective Protective Rate*, Journal of Political Economy, 1974., str. 21. – 237., pristupano 4. kolovoza 2020.

⁸ loc.cit.

gdje su:

- e_j - stopa efektivne carinske zaštite sektora j ,
- t_j - nominalna carinska stopa na uvoz gotovih proizvoda sektora j
- g_{ij} - utrošak uvoznih proizvoda sektora i po jedinici finalnih isporuka i sektora j
- c_i - nominalna carinska stopa na uvoz intermedijarnih proizvoda sektora,
- $d_j = 1 - m_j$ - ukupni koeficijent domaćeg proizvoda, tj. domaći proizvod koji se ostvaruje po jedinici finalnih isporuka sektora j

Četiri koncepta pri određivanju stupnja stvarne zaštite nekog sektora jesu:

- Sektor je zaštićen onda kad je stopa nominalne carine na uvoz gotovih proizvoda tog sektora pozitivna; $t_j > 0$.
- Sektor je zaštićen ako je stopa efektivne carinske zaštite pozitivna; $e_j > 0$. Ovo vrijedi uz uvjet da nema promjena tečaja nacionalne valute u smislu njezine revalorizacije (aprecijacije).⁹
- Sektor je zaštićen ako je stopa neto efektivne zaštite, tj. stopa efektivne carinske zaštite korigirana stopom promjene tečaja nacionalne valute pozitivna.
- Sektor je zaštićen samo onda kad stopa efektivne carinske zaštite zajedno s odgovarajućim promjenama deviznog tečaja ima za rezultat porast dodane vrijednosti tog sektora te se na taj način se definira pojam ukupne zaštite.

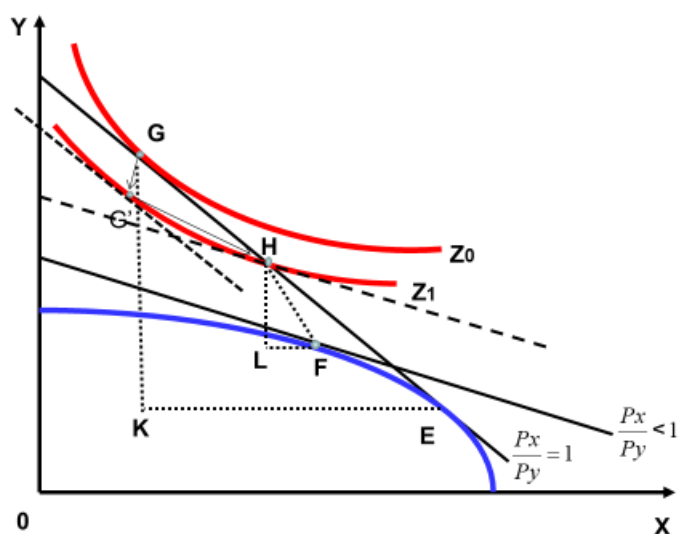
Što je veći postotak efektivne carinske zaštite, to je određeni sektor više zaštićen.

Ukupni učinci uvođenja carine na domaću proizvodnju i domaću potrošnju jesu sljedeći, a prikazani su na grafikonu 1.;

⁹ Revalorizacija je službeno povećanje vrijednosti domaće valute izraženo u jedinici strane valute, suprotno je devalorizacija. Aprecijacija je promjena intervalutarne vrijednosti novca i označuje porast vrijednosti jedne valute izražen njezinim tečajem prema drugoj valuti - svako povećanje vrijednosti novca. Suprotan pojam je deprecijacija., *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3399> , <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=52608> , pristupano 1. svibnja 2020.

1. porast cijena uvoznog proizvoda
2. pad dohotka
3. pad efikasnosti u alokaciji resursa
4. pad potrošnje

Grafikon 1.: Utjecaj uvođenja carina na proizvodnju i potrošnju (proizvodni faktori su mobilni)

Izvor: Ante Babić, Mate Babić, *Međunarodna ekonomija*, Sigma savjetovanja d.o.o., 7. dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Zagreb, 2008., str. 181., pristupano dana 7. rujna 2020.

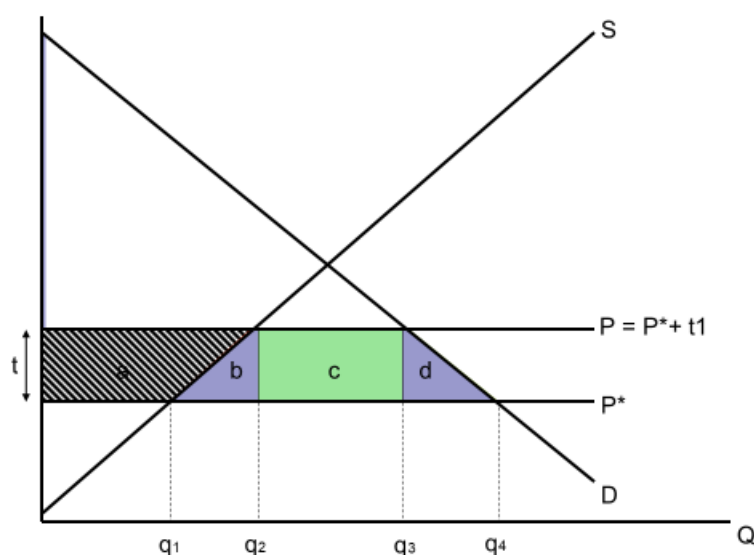
Plava linija na grafikonu 1. prikazuje krivulju proizvodnih mogućnosti, a crvene linije krivulje indiferencije. Potrošnja nakon uvođenja carina leži na nižoj krivulji indiferencije¹⁰ odnosno Z1. $\frac{Px}{Py} = 1$ i $\frac{Px}{Py} < 1$ predstavljaju odnose cijena, gdje je $\frac{Px}{Py} < 1$ cijena nakon uvođenja carina što govori da se proizvodi manje proizvoda x, a više

¹⁰ Krivulja indiferencije je krivulja koja pokazuje kombinacije različitih košarica dobara dostupnih potrošaču. Sve točke na krivulji za potrošača su jednako poželjne i daju potrošaču istu razinu zadovoljstva tako da je on indiferentan koju će od košarica odabrati. Mapa krivulja indiferencije prikazuje sve krivulje indiferencije koje rangiraju preferencije prema kojima je pojedinac indiferentan. Košarice dobara koje se nalaze na višoj krivulji indiferencije poželjnije su jer potrošaču daju višu razinu zadovoljstva za razliku od košarica na nižoj krivulji indiferencije koje daju manju korisnost i nepoželjnije su.

proizvoda y . Smanjeni su trokuti razmjene te se položaj zemlje pogoršao i u proizvodnji i u potrošnji.

Što se tiče učinaka uvođenja carina, postoje razlike u posljedicama za male i velike zemlje. „*Potrošačev višak (CS) ili (potrošačev višak) je razlika između ukupne korisnosti dobra i njegove tržišne cijene.*“¹¹ Odnosno cijena je koju potrošači plaćaju i koju su spremni platiti. „*Proizvođačev višak (PS) ili proizvođačev probitak predstavlja razliku između tržišne cijene i graničnog troška za sve proizvedene jedinice.*“¹² Odnosno cijena je po kojoj proizvođači dobivaju proizvode i po kojoj su spremni nuditi iste. Na grafikonu 2. prikazani su učinci uvođenja carina u maloj zemlji, a na grafikonu 3. vidljivi su učinci uvođenja carina u velikoj zemlji.

Grafikon 2.: Učinci uvođenja carina u maloj zemlji¹³

Izvor: Vlatka Bilas, Mato Grgić, *Međunarodna ekonomija*, Lares plus d.o.o., Zagreb, 2008., str. 174., pristupano dana 7. rujna 2020.

¹¹ S. Soumitra; D. Tomić, *Mikroekonomska analiza tržišne moći i strateškog ponašanja poduzeća*, Mikrorad d.o.o. Zagreb, 2011., str. 13., pristupano 7. svibnja 2020.

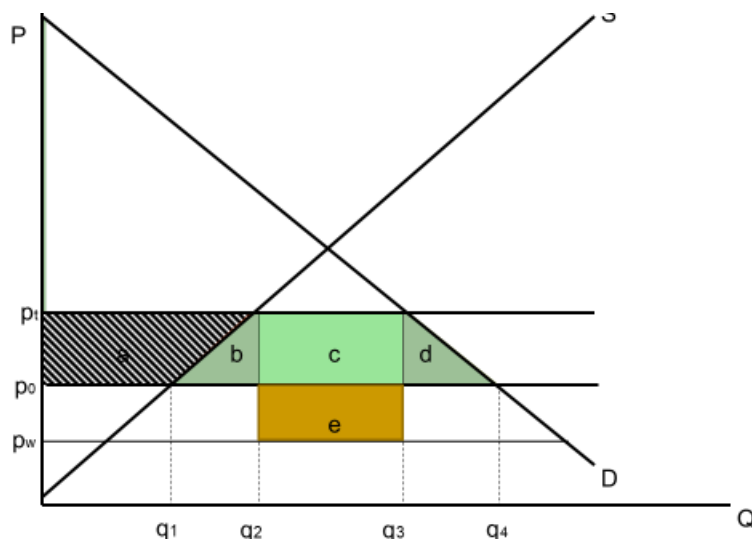
¹² ibidem, str. 12.

¹³ Korišten naziv „mala zemlja“ odnosi se na nemogućnost utjecaja na formiranje svjetske cijene tj. promjene ponude i potražnje na tržištu.

Na ordinatnoj osi y nalazi se cijena p , dok se na apscisi nalazi količina Q . Trokut omeđen krivuljom potražnje D i cijenom prije uvođenja carina p^* je potrošačev višak, a trokut omeđen krivuljom ponude S i cijenom prije uvođenja carina p^* je proizvođačev višak. Pravac $P = p^* + t_1$ predstavlja cijene nakon uvođenja carina. Osjenčani dio označen slovom „a“ predstavlja dobitak proizvođača. Manji trokuti („b“ i „d“) predstavljaju poremećaje u proizvodnji – „b“ i poremećaje u potrošnji „d“. Dio označen slovom „c“ predstavlja prihod države od carina koji je jednak upravo umnošku nominalne carinske zaštite i veličine samog prostora „c“ koji se označava sa M_1 ; $G = t * M_1$. Iz grafikona 2. izvede se sljedeći zaključci za učinke kod malih zemalja nakon uvođenja carina, a to su:

Gubitak proizvođača jednak je $a + b + c + d$, a cjelokupna jednakost za navedenu situaciju jednaka je $(a + c) - (a + b + c + d) = -(b + d)$. Zaključno je, dakle, da je gubitak potrošača veći od dobitka proizvođača i države što nazivamo mrtvim teretom za društvo (eng. *dead weight loss*).

Grafikon 3.: Učinci uvođenja carina u velikoj zemlji

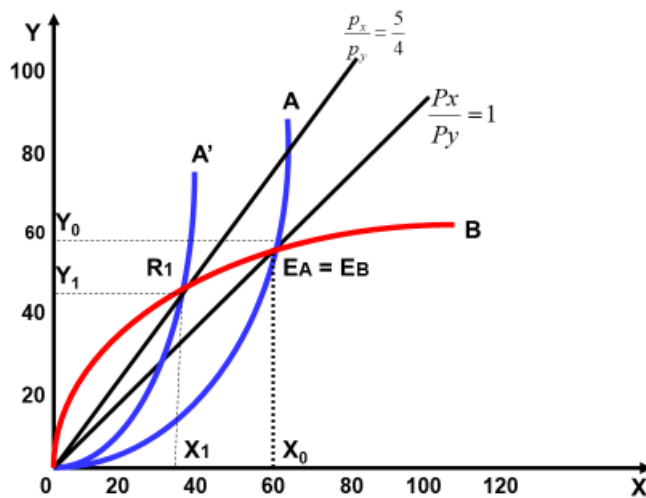
Izvor: Vlatka Bilas, Mato Grgić, *Međunarodna ekonomija*, Lares plus d.o.o., Zagreb, 2008., str. 176., pristupano dana 7. rujna 2020.

Posljedice uvođenja carina u velikoj zemlji razlikuju se od onih kod malih zemalja. Kao i kod malih zemalja, osjenčan prostor označen slovom „a“ predstavlja dobitak proizvođača. Trokuti „b“ i „d“ predstavljaju gubitak učinkovitosti odnosno iskrivljene poticaje potrošnje i proizvodnje uzrokovane carinama. Pravac P_w označava svjetsku cijenu nakon uvođenja carine t u velikoj zemlji, P_o označava početnu cijenu u zemlji A (ujedno i svjetska cijena u uvjetima slobodne razmjene), dok P_t označava cijenu nakon uvođenja carine t . Prije uvođenja carine cijena u zemlji i inozemstvu je izjednačena. Nakon uvođenja carine cijena u domaćoj zemlji raste što znači da poskupljuje uvoz i smanjuje se uvoz (višak potražnje). Istovremeno cijena u inozemstvu se smanjuje (višak ponude u inozemstvu). U domovini proizvođači nude veću količinu uz višu cijenu, a potrošači potražuju manju količinu pa je potražnja za uvozom manja. U inozemstvu niža cijena smanjuje ponudu i povećava potražnju te stoga smanjuje ponudu izvoza. Dobitak države ovdje predstavlja označen pravokutnik „c“ zajedno s pravokutnikom „e“ koji označava dobitak od uvjeta razmjene koji nastaje jer carina smanjuje cijenu stranog izvoza. Iz grafikona 3. izvode se sljedeći zaključci za učinke kod velikih zemalja nakon uvođenja carina, a to su:

Gubitak proizvođača jednak je $(a + b + c + d)$, a cjelokupna jednakost za navedenu situaciju jednaka je $(a + c + e) - (a + b + c + d) = e - (b + d)$.

A što je s utjecajem carina na vanjsku trgovinu? Carine utječu kako na uvjete razmjene tako i na volumen trgovine. Pod uvjetima razmjene podrazumijeva se promjena svjetskih cijena, a za volumen trgovine, primjerice gdje smanjenje uvoza, radi većih domaćih cijena, smanjuje društveno blagostanje. Također carine stvaraju mogućnost odmazde odnosno reakciju druge zemlje. Primjerice zemlja A uvodi carine na proizvode zemlje B. Zemlja B će također, kao reakciju, uvesti carine na proizvode zemlje A. Rezultat odmazde je, tako, smanjenje obujma trgovine, ali uz iste uvjete razmjene. Slijede grafički prikazi za bolji uvid i shvaćanje situacije.

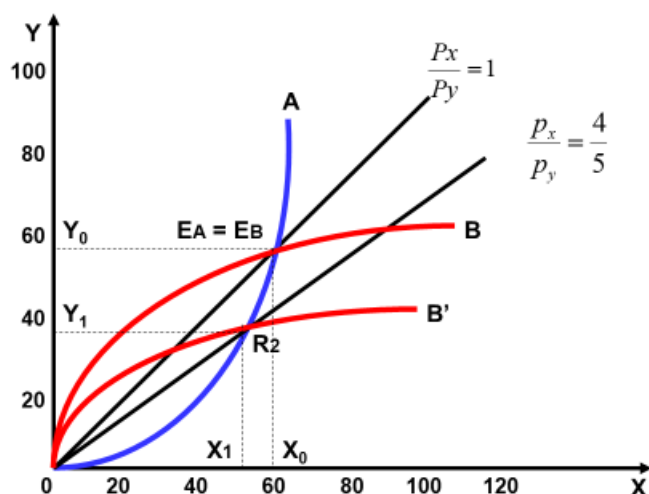
Grafikon 4.: Utjecaj uvođenja carina na vanjsku trgovinu zemlje A

Izvor: V. Pertot, D. Sabolović, *Međunarodna trgovinska politika*, Zagreb, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., 2004., str. 155., pristupano 14. kolovoza 2020.

Na grafikonu 4. vidljive su sljedeće komponente: pravci $P_x/P_y = 1$ i $P_x/P_y = 5/4$ koji govore pod kojim uvjetima se vrši razmjena, njezin pravac A na kojem svaka točka koja leži na istom pokazuje koliko je zemlja A spremna izvoziti dobra x za koju količinu izvoza dobra y te točku A' koja označava situaciju kada zemlja A uvodi carinu na proizvode zemlje B. Točka R1 nova je točka razmjene (smanjene razmjene). Zemlja A, samo ako je velika zemlja, poboljšava sebi uvjete razmjene. Na grafikonu 5. slijedi primjer za zemlju B.

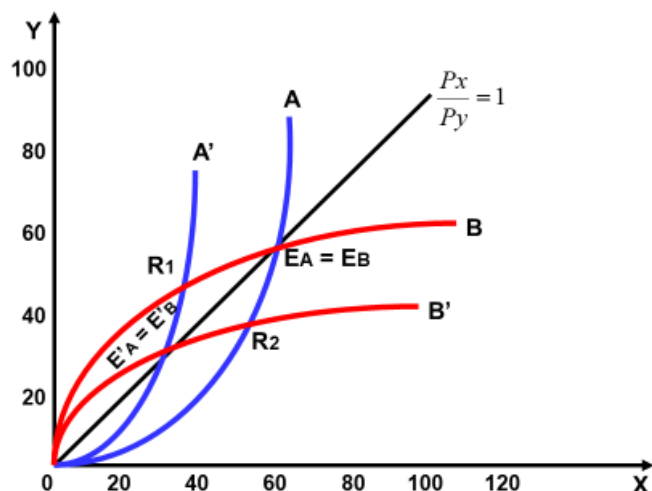
Grafikon 5.: Utjecaj uvođenja carina na vanjsku trgovinu zemlje B

Izvor: V. Pertot, D. Sabolović, *Međunarodna trgovinska politika*, Zagreb, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., 2004., str. 155., pristupano 14. kolovoza 2020.

Na grafikonu 5. također su vidljive sljedeće komponente: pravci $P_x/P_y = 1$ i $P_x/P_y = 4/5$ koji govore pod kojim uvjetima se vrši razmjena, pravac B na kojem svaka točka koja leži na istom pokazuje koliko je zemlja B spremna izvoziti dobra x za koju količinu izvoza dobra y te točku B' koja označava situaciju kada zemlja B uvodi carinu na proizvode zemlje A. Zemlja B, samo ako je velika zemlja, poboljšava sebi uvjete razmjene, a točka R2 je nova točka razmjene, također smanjene razmjene. Grafikon 6. objedinjuje učinke uvođenja carina u vanjsku trgovinu u obje zemlje.

Grafikon 6.: Učinci uvođenja carina u obje zemlje (A i B) te pojava odmazde

Izvor: V. Pertot, D. Sabolović, *Međunarodna trgovinska politika*, Zagreb, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., 2004., str. 156., pristupano 14. kolovoza 2020.

Kada se promatra svaka zemlja individualno prije (A,B) i poslije (A', B') uvođenja carine na proizvode iz suprotne, dobiju se dva sjecišta. Ta sjecišta jesu jednakosti u točkama $E_a = E_b$ i $E'a = E'b$. Točka $E_a = E_b$ govori o jednakosti izvoza obje zemlje prije uvođenja carina, a točka $E'a = E'b$ govori o jednakosti izvoza obje zemlje nakon što je svaka od njih uvela carine na proizvode iz suprotne. Međutim, točka $E'a = E'b$ predstavlja odmazdu odnosno trenutak gdje nijedna od zemalja ne profitira.

Sljedeći odjeljak iz članka na web portalu Jutarnjeg.hr primjer je odmazde u stvarnosti: „Dosadašnje uvođenje carina na uvoz kineskih dobara u SAD imalo je zanemarive učinke na visinu trgovinskog deficita ali je generiralo odmazdu u obliku uvođenja carina na američke poljoprivredne proizvode te je država potom plaćala subvencije svojim proizvođačima koji su ostali bez važnog dijela kineske potražnje. Trošak državnih subvencija naravno snose porezni obveznici. Sama američka centralna banka istaknula je trgovinske neizvjesnosti i geopolitičke tenzije kao najveće rizike po izvedbu domaće ekonomije.“¹⁴

¹⁴ T. Štriga, *Svjetska ekonomija sve više okreće u smjeru jačanja protekcionizma*, objavljeno 11. listopada 2019. , Jutarnji list – novac.hr, dostupno na <https://novac.jutarnji.hr/rasprave-i-rjesenja/svjetska-ekonomija-sve-vise-okrece-u-smjeru-jacanja-protekcionizma/9472268/>, pristupano 1. svibnja 2020.

Tablica 1. prikazuje kretanje prosječnih uvoznih carina za razdoblje od 2002. do 2018. godine za skupine dobara, bila ona kapitalna, intermedijarna, potrošačka dobra ili pak sirovine.

Tablica 1.: Kretanje prosječnih uvoznih carina (2002. – 2018.), izraženo u postotcima

	2002.	2004.	2006.	2008.	2010.	2012.	2014.	2016.	2018.
Sveukupna roba	9,1	7,2	6,1	5,5	5,4	5	4,7	5	5
Kapitalna dobra	5,4	4,6	4	4,2	3,9	3,5	3,3	3,1	2,8
Potrošačka dobra	15,4	11,4	10,3	8,9	8,9	7,9	7,4	7,9	8,9
Intermedijarna dobra	6,8	5,9	5	4,3	4	3,7	3,3	3,4	3,1
Sirovine	7,8	6,8	4,6	4,3	4,2	3,7	3,1	4,5	4,3

*Napomena: izrada autorice

Izvor: Eurostat, *International trade in goods – tariffs – Statistics Explained*, dostupno na https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/International_trade_in_goods_-_tariffs#The_EU.E2.80.99s_common_trade_policy_and_tariffs, pristupano 30. kolovoza 2020.

Potrošačka dobra svoji nagli pad prosječnih uvoznih carina doživljavaju u 2004. godini kada one iznose 11,4%, obzirom na 2002. godinu kada su za iste prosječne uvozne carine iznosile 15,4%. Također, i ostale skupine dobara navedenih u tablici prati trend sniženja, a postoji i razdoblje stagnacije kao primjerice za potrošačka dobra u razdoblju od 2008. do 2010. godine. Za potrošačka se dobra može reći da, u usporedbi s ostalim skupinama dobara, imaju najviše prosječne uvozne carine, ali i da su se najviše snižavale u promatranom razdoblju – od 2002. do 2018. godine te da su se u konačnici snizile za 6,5%. Prosječne uvozne carine za sirovine snizile su se ukupno za 3,5% - sa 7,8% u 2002. na 4,3% u 2018. Za intermedijarna dobra prosječne uvozne carine snizile su se ukupno za 3,7% za isto razdoblje – sa 6,8% na 3,1%, a one za

kapitalna dobra prate sveukupno sniženje od 2,6% - dakle sa 5,4% u 2002. godini na 2,8% u 2018. godini.

2.4. Bescarinska zaštita

Bescarinska zaštita odnosi se na bescarinsku zonu ekonomskog dijela područja neke zemlje koji je pod njezinom političkom vlašću, ali na kojem se primjenjuju posebni carinski propisi, primjerice, promet roba obavlja se bez plaćanja carina, a skladištenje, preradba i obrada roba uz posebne pogodnije uvjete. Necarinska ili bescarinska zaštita obuhvaća tri vrste ograničenja, a to su kvantitativna i kvalitativna ograničenja te izvozni poticaji.¹⁵

Kvantitativna ograničenja odnose se na brojčano određenu granicu maksimalnog broja proizvoda koji se može unijeti u zemlju i tada se govori o apsolutnim kvantitativnim ograničenjima odnosno kvotama. Uz to, postoji još jedna vrsta kvantitativnih ograničenja, a to su carinska, koja se primjenjuju na način da kada se prijeđe granica maksimalnog broja proizvoda za čiji unos u zemlju postoji ograničenje, uvoznik plaća carinu za onu količinu proizvoda koji u kvotu ne ulaze. Kvote mogu biti definirane i za uvoz i za izvoz proizvoda, mogu biti globalne – ne dovode u pitanje bilo kakvu vrstu diskriminacije dok su selektivne kvote upravo obrnuto – postoji mogućnost diskriminacije među državama.

Autonomne ili unilateralne kvote odnose se na ograničenja isključivo za jednu državu, a bilateralne (ili multilateralne) dovode u pitanje kvote određene za više (skupinu) država. Uvođenje kvota za svoje posljedice ima pojavu porasta cijena uvoznog dobra čime je smanjena potražnja za istim, rast svjetskih cijena, porast domaće proizvodnje i kao što je prije navedeno, pad potrošnje. Vlada ostvaruje prihod ako prodaje dozvole za uvoz do veličine kvote. Domaći uvoznici ostvaruju prihod ako ima Vlada podijeli uvozne dozvole, dok s druge strane, strani uvoznici ostvaruju prihod formirajući kartele¹⁶ - zabranjeni horizontalni sporazum između poduzetnika koji su međusobni

¹⁵ P. Bijelić, *Necarinske barijere u međunarodnoj razmjeni*, za znanstveno – stručni časopis SVAROG – N. Župljanin, br. 18, svibanj 2019., str. 199. – 215., pristupano 4. kolovoza 2020.

¹⁶ Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, *Karteli i ostali horizontalni sporazumi*, Copyright 2015, dostupno na <http://www.aztn.hr/trzisno-natjecanje/nadleznosti/sporazumi/karteli-i-ostali-horizontalni-sporazumi/>, pristupano 3. svibnja 2020.

konkurenti na tržištu čija je svrha isključivanje tržišnog natjecanja između sudionika takvog sporazuma s ciljem da se povećanjem cijena ostvari dodatni profit.

Kvalitativna ograničenja, kao sljedeća od vrsti necarinske zaštite obuhvaćaju norme, ateste odnosno potvrde stručnih institucija, primjenjuju ograničenja vezana za podrijetlo proizvoda te tehničke i zdravstvene standarde. *„Atest je inspekcijski dokument koji nastaje u pisanoj formi kao rezultat utvrđivanja tehnoloških karakteristika određene robe te koji dokazuje kvalitetu i služi za potvrđivanje podrijetla robe ili kao jamstvo. Atest kao dokument predstavlja izjavu da određena roba ima ona tehnološka i druga svojstva koja su predviđena standardima, odnosno koja kupci očekuju od te robe ili su predviđena odgovarajućim standardima.“*¹⁷

U izvozne poticaje kao bescarinsku zaštitu ubrajaju se primjerice subvencije raznih namjena. Izvozni poticaji općenito, prema uvjetima Općeg sporazuma o trgovini i carinama (GATT) nisu dopustivi. Iako se radi o poticajima, koji na prvi pogled daju sliku o nečemu korisnom i učinkovitim, ipak nije tako. Naime, izvozne subvencije snižavaju potrošačev višak i povećavaju proizvođačev višak, ne dovode do povećanja blagostanja već suprotno te u njihovoj primjeni nema ograničenja. Subvencije podižu cijenu i za proizvođače i za potrošače, čime, kao što je rečeno, potrošači smanjuju potrošnju, proizvođači povećavaju proizvodnju i cilj im je povećanje izvoza, kako slijedi. Dakle, donose poremećaje u potrošnji i proizvodnji kao što to čine carine nakon uvođenja u zemlju. Mnoge zemlje u razvoju koriste se, međutim, velikim brojem poreznih poticaja radi poticanja profitabilnog izvoza. Ti sustavi poticanja izvoza obuhvaćaju:

- vremenski ograničeno izuzeće od poreza za prihode od izvoza,
- izuzeće prihoda od izvoza ili njihova dijela iz oporezive dobiti te,
- izuzeće od poreza ili umanjenje poreza povezanih s izvozom i carina na sirovine, poluproizvode i dijelove ugrađene u proizvode koji se zatim izvoze, na robu koja je

¹⁷ Naziv projekta: Izgradnja i opremanje proizvodnog pogona poduzeća Marlex d.o.o. s ciljem proširenja proizvodnih kapaciteta i stvaranja novih radnih mjesta – projekt sufinanciran iz sredstava EU iz Europskog fonda za regionalni razvoj, Atesti i certifikati, Copyright 2015, dostupno na <http://www.marlex.hr/atesti/>, pristupano 3. svibnja 2020.

sastavljena u tuzemstvu i zatim izvezena te na strojeve i opremu korištenu u proizvodnji dobara za izvoz.¹⁸

Općenito, izvoznici koji ostvaruju korist od izvoznih pogodnosti/odbitaka od poreza nisu ovlašteni na korištenje drugih izvoznih poticaja.

Bescarinska zaštita tzv. ograničenja ipak mogu biti narušena diskriminacijom cijena – dampingom, koje između ostalog utječe na ponašanja država na globalnom tržištu i njihove borbe za opstankom iliti konkurentnošću. Damping je, kao pojava, moguć ako su prethodno ispunjena dva uvjeta; nesavršeno konkurentna industrija te geografski segmentirana tržišta. Poduzeća se odlučuju za cjenovnu diskriminaciju (eng. *dumping*) jer im se na taj način povećava profit. Damping povećava profit poduzeća ako je cjenovna elastičnost izvozne prodaje veća od cjenovne elastičnosti domaće prodaje, gdje je cjenovna elastičnost jednaka $\frac{\Delta Q/Q}{\Delta P/P}$.

Cijene se u međunarodnoj razmjeni dobara mogu narušavati povremenim, ustrajnim i „grabežljivim“ (eng. *predatory*) dampingom. Povremenim se dampingom izvoze viškovi po nižim cijenama koje strani proizvođači imaju. Kratkoročno gledano, nije potrebno uvoditi carine. Ustrajni damping primjenjuje se u trenutku prodaje roba po konstantno višoj cijeni u zemlji u odnosu na inozemstvo, a uvođenje carine smanjilo bi blagostanje. Grabežljivi damping nastupa u trenutku kad se roba najprije prodaje po nižoj cijeni u inozemstvu kako bi se izbacili konkurenti, a potom se povećava cijena na monopolsku razinu pa je tako grabežljivi damping valjan argument za uvođenje carine kako bi se spriječio ovaj način određivanja cijena koji vodi ka neefikasnosti. U trenutku kad primjena dampinga prijeđe granicu, država uvodi carine te dio profita koji je monopol ostvario postaje novac države, odnosno provode se antidampinški postupci. Antidampinški argument za zaštitu polazi od toga da je, damping stranih poduzeća umjetno snižavanje cijena kako bi se povećala konkurentnost, nepravedan i štetan za domaće proizvođače.

¹⁸ www.moj-bankar.hr, dostupno na <https://www.moj-bankar.hr/Kazalo/I/Izvozni-poticaaj>, pristupano 4. kolovoza 2020.

3. SVJETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA - WTO

Događaji na tržištu, kako na području Europe i zemalja Europske Unije, tako i u ostatku svijeta, radi pravednije međunarodne razmjene bez većih trzavica između zemalja, vapili su za nečim što se naziva multilateralna liberalizacija – omogućavanje slobodne i pravedne trgovine između brojnih zemalja svijeta. Počeci stvaranja organizacije ili zajednice koja objedinjuje sve elemente multilateralne liberalizacije sežu u 1947./1948. godinu na havansku konferenciju gdje se pregovara o osnivanju ITO – a - Međunarodna trgovinska organizacija (eng. *International Trade Organization*) što na kraju nije usvojeno i ITO nije osnovana. Slijedeći takav ishod, potpisan je GATT - Opći sporazum o carinama i trgovini - kao zamjena ITO – u. GATT je privremeni sporazum koji uključuje isključivo robe i trgovinu istih te je takav sporazum bio na snazi od 1948. godine – godine potpisivanja, do 1955. godine. Neposredno nakon svojeg osnivanja, GATT organizira runde pregovora o carinama gdje poziva predstavnike raznih zemalja, koje traju do 1994. godine.¹⁹

Na prvih se pet rundi postigao konsenzus kojim su se smanjile carine, u prosječnoj vrijednosti od 73%, na industrijske proizvode, dok je na posljednje tri runde postignut dogovor o najvećem smanjenju carina i to kako slijedi; na Kennedyijevoj rundi pregovora koja je trajala od 1964. do 1967. godine smanjene su carine u iznosu od 35%, na tokijskoj rundi koja je trajala od 1973. do 1979. godine smanjene su carine u iznosu od 26,4% i na urugvajskoj rundi pregovora koja traje od 1986. do 1994. godine carine su smanjene 40%. Upravo je urugvajska runda, koja je predstavljala zadnju rundu pregovora u okviru GATT – a, bila ključ koji je otvorio vrata osnivanju Svjetske trgovinske organizacije - WTO 1. siječnja 1995. godine. Uz taj važan događaj, potpisan je također i ugovor o intelektualnom vlasništvu - TRIPS te ugovor o trgovini uslugama - GATS , a zabilježen je i pad prosječne carinske stope s 6,3% na 3,9%.²⁰

¹⁹ I. Kersan – Škabić, *Ekonomija Europske Unije*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet „Dr. Mijo Mirković“, 2. izdanje, 2015., str. 1. , pristupano 7. kolovoza 2020.

²⁰ V. Pertot, D. Sabolović, *Međunarodna trgovinska politika*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne Novine d.d, Zagreb, 2004., str.166. , pristupano 7. kolovoza 2020.

3.1. Svjetska trgovinska organizacija - uloga, ciljevi, principi

Ono što je potreba za multilateralnom liberalizacijom trgovine tražila od društva za konsenzus jest pravni i institucionalni okvir multilateralnog trgovinskog sustava u području carina, trgovine robom i uslugama te intelektualnog vlasništva što je upravo Svjetska trgovinska organizacija - WTO. WTO dakle određuje pravila odvijanja trgovine i u njoj sudjeluje kako bi se osiguralo što transparentnije tržište, kako roba tako i usluga. Pod pojmom sigurnije tržište smatra se mirno i pravedno odvijanje svih procesa u što većoj mogućoj mjeri, a važnu ulogu u ostvarivanju toga ima rješavanje sporova i smirivanje napetosti između država koje sudjeluju u međunarodnoj razmjeni pri čemu, za njihovo rješavanje i razumijevanje, to iziskuje veliku odgovornost i upućenost u takve prilike. Za rješavanje sporova između zemalja WTO koristi svoje mehanizme (eng. *Dispute Settlement Mechanism, DSM*) za koje će se izdvojiti zasebno poglavlje u ovom završnom radu. Organizacija obuhvaća tri multilateralne sporazuma: GATT – Opći sporazum o carinama i trgovini (eng. *General Agreements on Tariffs and Trade*), GATS – Opći sporazum o trgovini uslugama (eng. *General Agreement on Trade in Services*) i TRIPS – Opći sporazum o intelektualnom vlasništvu (eng. *Trade – related intellectual property rights*).²¹

Kao međunarodna organizacija koja broji 164 države članice od 1. kolovoza 2018. godine²², WTO ima postavljene ciljeve kojima teži, određene temeljne zadaće koje obavlja te principe djelovanja koje strogo poštuje.

U ciljevima WTO – a stoje postavljanje i održavanje funkcionalnog i trajnog multilateralnog sustava, smanjenje carina i drugih prepreka trgovini zatim uklanjanje diskriminacije u međunarodnim trgovinskim odnosima te integracija zemalja u razvoju u svjetski multilateralni trgovinski sustav. Temeljne zadaće koje Svjetska trgovinska organizacija nastoji obavljati i obavlja vezane su za upravljanje trgovinskim sporazumima, pa i onim regionalnim. Slikovito se može reći da WTO predstavlja forum za trgovinske pregovore gdje se analiziraju i nadziru nacionalne trgovinske politike,

²¹ I. Kersan – Škabić, *Suvremeni trendovi u međunarodnoj ekonomiji*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2017. , str. 50., pristupano 7. kolovoza 2020.

²² WTO, *World Trade Report 2018*, dostupno na https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/world_trade_report18_e.pdf , pristupano 7. kolovoza 2020.

gdje se surađuje s drugim međunarodnim organizacijama, a u tom se pogledu pruža neizostavna tehnička pomoć zemljama u razvoju i onim slabo razvijenim.²³ Kako bi razumijevanje principa WTO – a bilo jednostavnije i lakše, vrijedi podrobnije objasniti iste. Nediskriminacija je ključna za stvaranje veće jednakosti i konkurentnog svjetskog tržišta, a ona obuhvaća princip najpovlaštenije nacije i nacionalnog tretmana. Princip najpovlaštenije nacije govori o jednakostima između država, a može se objasniti na primjeru sljedeće situacije: ako zemlja A odobri nižu carinsku stopu na uvoz određenih proizvoda zemlji B, to pravilo treba vrijediti za sve ostale zemlje članice WTO – a. Dakle, ako je jedna zemlja povlaštena u nekom pogledu, tada to treba primjenjivati i na druge. Nakon što je uvozno dobro prošlo proceduru prilikom uvoza, taj se proizvod ne smije drukčije tretirati od istovjetnih domaćih proizvoda i upravo je to ono što objašnjava princip nacionalnog tretmana. Reciprocitet je drugi ključni princip WTO – a koji polazi od povjerenja između dvije ili više zemalja, primjerice ako zemlja A smanji carine, tada ona očekuje isto od ostalih zemalja. Kao svjetskoj organizaciji, WTO –u, države dostavljaju svoja izvješća o trgovinskoj politici koja se pregledavaju od strane organa Organizacije pa ih ona potom objavljuje na vlastitim internet stranicama što upućuje na njezinu transparentnost. U predanim se izvješćima odnosno dokumentima može analizirati i iščitati pridržavanje trgovinske politike od strane zemlje koja je dokument predala. Naposljetku, liberalizacija trgovine ono je čemu teže sve zemlje članice WTO – a u daljnjim trgovinskim politikama.

Pravedna trgovina (eng. fair trade) i slobodna trgovina (eng. free trade)

„Iako WTO nastoji osigurati uvjete za što liberalniji pristup inozemnim tržištima i isto tako ograničava upotrebu domaćih potpornih mehanizama, ipak ne uspijeva stvoriti uvjete za odvijanje pravedne trgovine (eng. fair trade) te se zato s ciljem zalaganja za veću jednakost u međunarodnoj trgovini stvara Partnerstvo za pravednu trgovinu...”

24

²³ I. Kersan – Škabić, op.cit., str. 50.

²⁴ ibidem, str. 58.

Strateški ciljevi koji obuhvaćaju Partnerstvo za pravednu trgovinu jesu slijedeći:²⁵

- promišljena suradnja s malim proizvođačima i njihovim radnicima kako bi se postigla sigurnost i ekonomska samodostatnost
- prilika za mogućnost da i proizvođači i radnici postanu aktivni dionici organizacija u kojima djeluju, te
- pomoć proizvođačima u zauzimanju aktivne uloge na globalnoj razini kako bi postigli veću jednakost u svjetskoj trgovini

Kada je riječ o samom razvoju koncepta pravedne trgovine vrijedi poseći u 1950. godinu kada je stvoreno partnerstvo između neprofitnih uvoznika (distributera na Sjeveru) i malim proizvođača u zemljama u razvoju (Afrika, Azija, Latinska Amerika). U borbi proizvođača protiv niskih tržišnih cijena te ovisnošću o trgovinskim posrednicima, uvidjeli su upravo pravednu trgovinu kao mogućnost opstanka; izbjegavanje posrednika i izravnog pristupa potražnji za svojim proizvodima prema tržištima razvijenih zemalja.

60. – ih se godina izdvojio slogan „Trgovina ne pomoć“ (eng. *Trade not Aid*) iz razloga što se upravo tada oblikuje pokret za pravednu trgovinu koji za cilj ima borbu protiv neoimperijalizma te kao inicijativa pobune protiv multinacionalnih kompanija kao i konvencionalnim oblika slobodne trgovine.

70. – ih se pak godina počinju neformalno sastajati i surađivati brojne organizacije pravedne trgovine da bi 80. – ih godina – točnije 1987. – započele formalnu suradnju osnivanjem Europskog udruženja pravedne trgovine (eng. *European Fair Trade Association*, EFTA²⁶) koje predstavlja mrežu od 11 najvećih europskih zajednica uvoznika. Samo dvije godine nakon, 1989. preciznije, osnovana je Međunarodna Federacija za alternativnu trgovinu (eng. *International Federation for Alternative Trade*).²⁷

²⁵ ibidem, str. 59.

²⁶ Kratica EFTA koristi se istovremeno za Europsko udruženje slobodne trgovine i Europsko udruženje pravedne trgovine.

²⁷ ibidem, str. 59. – 60.

Rezimirano govoreći, pravedna trgovina želi omogućiti svim proizvođačima pristup globalnom tržištu te osigurati jednake i pravedne trgovinske uvjete. Uz to, želi utjecati na samu svijest javnosti o potrebama društvene pravednosti, preuzimanju odgovornosti, mogućnostima promjene svakodnevnih navika, itd. Sami sudionici lanaca pravedne trgovine mogu biti i proizvođači i trgovci te korisnici licence, distributeri i potrošači.

„Pokret pravedne trgovine nastao je s ciljem smanjenja . globalnog siromaštva osnaživanjem proizvođača, unapređivanjem uvjeta života najsiromašnijih lokalnih zajednica u nerazvijenim zemljama i očuvanja okoliša.“²⁸

No međutim, postoji razlika između pojma pravedne i slobodne trgovine.

„Područje ili zona slobodne trgovine označava najniži i najjednostavniji oblik suradnje među državama, nastaje potpisivanjem sporazuma o slobodnoj trgovini između dvije ili više zemalja. Obilježava ga slobodna razmjena roba, uglavnom industrijskih proizvoda između zemalja potpisnica, dok u odnosima s trećima zemljama svaka zemlja zadržava svoju samostalnu trgovinsku politiku.“²⁹

Slobodna trgovina tako označava neometan protok dobara i usluga preko nacionalnih granica, bez ograničenja poput carina, kvota, zakonskih zapreka i sl. Slobodna trgovina podrazumijeva međunarodnu trgovinu bez intervencije državne vlasti. Predstavlja najprisutniji oblik u praksi pa stoga ni troškovi nisu veliki. S obzirom na različitost trgovinskih politika zemalja članica, moguća je pojava problema otklona trgovine – opskrba cijelog tržišta regionalne integracije uvoznim proizvodom putem zemlje koja primjenjuje najnižu uvoznu carinu na određeni proizvod. U tom slučaju ostale članice gube carinske prihode, ali i smisao carina kao zaštitnog instrumenta domaćeg gospodarstva nestaje. Problem otklona trgovine rješava se uvođenjem certifikata o podrijetlu robe da bi se utvrdila zemlja podrijetla ukoliko se dobro proizvodi u više zemalja.³⁰

Prema klasičnoj teoriji međunarodne trgovine, slobodna trgovina poželjan je oblik alokacije resursa. Efikasnost slobodne trgovine zasniva se na nizu pretpostavki, među

²⁸ ibidem, str. 60.

²⁹ I. Kersan – Škabić, *Ekonomija Europske Unije*, 2. izdanje, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2015., str. 18., pristupano 13. kolovoza 2020.

³⁰ ibidem, str. 19.

kojima su najvažnije da države imaju istovjetan pristup tehnologijama, da u svima postoji puna zaposlenost te da sve države imaju jednake uvjete pristupa drugim tržištima, uključujući i financijska tržišta. Ako te pretpostavke nisu u potpunosti ispunjene, argument o slobodnoj trgovini kao efikasnom obliku alokacije resursa više ne vrijedi. Do početka 19. st. većina država nije podržavala princip slobodne trgovine, koji poslije, zahvaljujući radovima A. Smitha i D. Ricarda, dobiva mnogo veću potporu. Nakon I. svjetskog rata bila su uvedena mnogobrojna ograničenja slobodnoj međunarodnoj trgovini uglavnom zbog političkih razloga, ali su se te zapreke nakon II. svjetskog rata počele otklanjati, zahvaljujući pregovorima pod okriljem Općega sporazuma o carinama i trgovini (GATT). Danas u svijetu postoji niz regionalnih udruženja osnovanih radi stvaranja zona slobodne trgovine kao primjerice (EU, CEFTA³¹, EFTA, ECOWAS³²).³³

3.2. WTO i liberalizacija trgovine na globalnoj razini

Na mjestu glavnog direktora WTO – a bili su odabrani Mike Moore od 1999. do 2002. godine, Supachai Panitchpakdi od 2002. do 2005. godine te Pascal Lamy u svojem mandatu od 2005. do 2013. godine. Šesti po redu, danas je glavni direktor WTO – a Roberto Azevêdo, koji svoje mandate obnaša od 1. rujna 2013. do 1. rujna 2017. godine te ponovno od 1. rujna 2017. godine. Dakle, uspješno upravlja Organizacijom već dva mandata zaredom. Osim nastojanja provedbe liberalizacije trgovine na globalnoj razini te rješavanja sporova i smanjenja trgovinske napetosti, u rukama WTO -a postoje i druge moći kao što su mogućnost smanjenja troškova života i povećanja životnog standarda, poticanje gospodarskog rasta i zapošljavanja, smanjenje troškova međunarodnog poslovanja i poticanje dobrog upravljanja. Slijede pomoći zemljama u razvoju, pomažu uzdignuti slabije, podupiru okoliš i zdravlje, doprinose miru i stabilnosti te rade na učinkovitosti

Kad svjetska ekonomija bude dovedena u opasnost, multilateralni trgovinski sustav može pridonijeti stabilnosti. Upravo će se u WTO – ovim postupcima stvoriti jasnija

³¹ CEFTA predstavlja kraticu za Srednjoeuropski sporazum o slobodnoj trgovini (eng. *Central European Free Trade Agreement*).

³² Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država regionalna je politička i ekonomska unija petnaest zemalja smještenih u zapadnoj Africi (eng. *Economic Community of West African States*).

³³ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56665> , pristupano 9. kolovoza 2020.

slika onoga što sustav zapravo radi. Trgovina pomaže u održavanju rasta, dok trgovinska pravila stabiliziraju svjetsku ekonomiju. Pravilima pravednog međunarodnog ponašanja odvraća se pogled s protekcionizma i povećava se sigurnost. U osnovi, multilateralni trgovinski sustav osnovan je iz dva razloga. Jedan je bio izbjegavanje ponavljanja razornih trgovinskih tenzija prije Drugog svjetskog rata, dok je drugi bio pragmatična želja zemalja da njihovi proizvođači lakše trguju. Sve veći broj zemalja postigao je konsenzus oko trgovinskih pravila koja su sada gotovo globalna. Zemlje su obvezane na zakonska ograničenja svojih trgovinskih prepreka i subvencija o kojima su također pregovarali. Pridržavanje istih dio je osobnog interesa, jer zemlje žele da i njihovi trgovinski partneri igraju pravila i ostaju u okviru svojih obveza - i samo u slučaju kada je pritisak domaćih interesa prevelik, informacije o povećanim trgovinskim preprekama dijele se globalno putem redovitog praćenja. Ovdje djeluju dva najosnovnija načela trgovinskog sustava - pomaganje u nesmetanom protoku trgovine i pružanje konstruktivnim i poštenim prodajnim mjestima prilike za rješavanje sporova oko trgovinskih pitanja.

Početak tridesetih godina prošlog stoljeća, točnije od 1929. do 1933. godine, došlo je do razornog trgovinskog rata. Strah da bi uvoz mogao ostaviti ljude bez posla doveo je do čina vlasti da podigne trgovinske prepreke, postavljajući tako začarani krug odmazde, što je pogoršalo nezaposlenost. Svjetska ekonomija drastično je krenula nagore, što je na kraju pridonijelo izbijanju Drugog svjetskog rata. Protekcionizam se ponaša kao dvosjekli mač, može dovesti zemlje u situaciju u kojoj nitko ne pobjeđuje, a svi gube. Bez multilateralnog trgovinskog sustava i dogovorenih pravila, zemlje se nisu povjerile jedna drugoj da bi svoja tržišta održale otvorenima. Natjecanje u podizanju trgovinskih prepreka i zaštite domaće proizvodnje i zaposlenosti pridonijelo je padu u siječnju 1929. godine na manje od milijardu dolara do ožujka 1933. godine. Dvije trećine svjetske trgovine uništeno je, što je pogubno utjecalo na sektore i industrije koje su trebale biti zaštićene.

„Europske zemlje nakon 2. svjetskog rata bile su osiromašene i bilježile su velike ljudske žrtve, ali isto tako i gospodarsko nazadovanje. Europa je bila razorena, a glad je bila vrlo raširena zbog male proizvodnje hrane...”³⁴

³⁴ I. Kersan – Škabić, op. cit., str. 18.

Kako bi se spriječio nastanak novih sukoba između Njemačke – koja je započela rat – i Francuske, pokušalo se pronaći rješenje za budući miran razvoj europskih zemalja: predlagano je čak da Njemačka postane poljoprivredna i stočarska zemlja kako bi se preusmjerile snage za razvoj tih industrija, a ne one za proizvodnju oružja za sukobe. Marksisti i lenjinisti su pak predlagali komunizam kao rješenje, dok je treća škola bila usmjerena na problem destruktivnog nacionalizma koji je bio dodatni razlog za isticanje potreba bliske integracije europskih zemalja.³⁵

Tako je, upravo pravac europskog ujedinjenja prevladao, no o njegovom se daljnjem promišljanju razvilo nekoliko pravaca pa su se tako federalisti zalagali za integraciju zemalja pri čemu su predvidjeli nastanak zajedničkih institucija koje bi imale ulogu odlučivanja u određenim područjima što bi značilo za zemlje koje bi pristupale integraciji odricanje dijela njihove suverenosti u korist zajedničkih institucija koje provode isto tako zajedničke interese – tzv. supranacionalnost. S druge strane, nalazili su se funkcionalisti koji su integraciju vidjeli kao oblik za efikasnije zajedničko upravljanje određenim područjima koji nisu bili od tolikog političkog značaja, primjerice trgovinska politika. U domeni zemalja članica ostale bi obrana, sigurnost i vanjska politika. Uz federaliste i funkcionaliste, postojali su i neofunkcionalisti i nacionalisti, no međutim ipak kao vodilje na putu ka procesu integracije Europe s čimbenicima supranacionalnih struktura ključni su pripadnici federalista i funkcionalista. Prema učenju federalista promjena mora biti konstitucionalna i institucionalna (eng. *big – bang* pristup), a za razliku od njih funkcionalisti smatraju da se do integracije treba doći postupno uz pomoć međuvladine suradnje koja bi vodila upravo ka tome željenom većem stupnju integriranosti.³⁶

Val regionalizma započeo je 1950. – ih godina u zemljama u kojima su na vlasti bili upravo prethodno spomenuti federalisti i funkcionalisti. Proces europskog ujedinjenja konkretiziran je potpisivanjem Pariškog i Rimskih ugovora – nakon završetka 2. svjetskog rata – kojima su nastale prve integracije: Europska zajednica za ugljen i čelik (eng. *European Coal and Steel Community*, ECSC) 1951. godine, Europska ekonomska zajednica (eng. *European Economic Community*, EEC) i Europske zajednice za nuklearnu energiju (eng. *European Atomic Energy Community*, EURATOM) 1957. godine. Po principu međuvladine suradnje, dio je ostalih

³⁵ ibidem, str. 52.

³⁶ loc.cit.

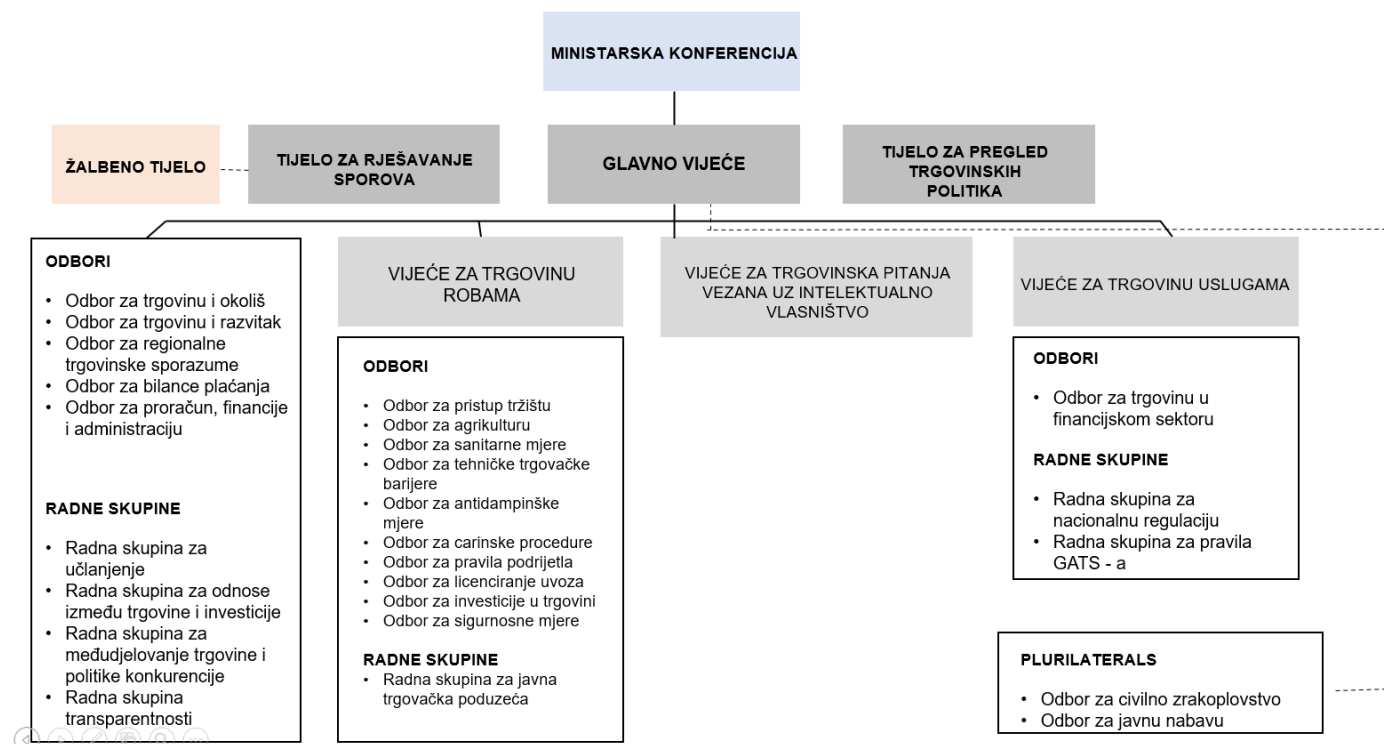
kapitalističkih europskih zemalja koje su se zalagale za labaviji oblik integracije osnovale Europsko udruženje slobodne trgovine (eng. *European Free Trade Associations*, EFTA) 1960. godine, dok su zemlje koje su prihvatile socijalistički sustav gospodarstva i koje su bile pod utjecajem Sovjetskog saveza osnovale Savjet za uzajamnu ekonomski pomoć (eng. *Council for Mutual Economic Assistance*, CMEA).

Promatrajući razdoblje od 50. – ih godina do danas, brojne su se promjene dogodile na europskom području pa se tako objedinjuju institucije ECSC -a, EEC -a i EURATOM -a u Europsku Zajednicu (EZ) koja 1968. postaje carinska unija. 70. – ih se godina stvaraju prve ideje o monetarnom jedinstvu, a već u drugoj polovici 80. – ih godina Jacques Delors – koji dolazi na čelo Europske komisije – uložio je napore za stvaranje preduvjeta za zajedničko tržište koje je počelo djelovati 1993. godine³⁷, a upravo je osnivanje Svjetske trgovinske organizacije – WTO - bio prvi korak ka stvaranju upravo tog zajedničkog tržišta.

Danas, WTO sa svoje 164 članice, čini 98% svjetske trgovine, a ukupno 22 zemlje pregovaraju o članstvu. Glavne funkcije WTO-a odnose se na trgovinske pregovore i provođenje dogovorenih multilateralnih trgovinskih pravila - uključujući rješavanje sporova. Posebnu pažnju WTO je dao posebnim politikama koje podržavaju funkcije pomoći u razvoju i tranzicijskim ekonomijama, specijaliziranu pomoć za promicanje izvoza, suradnju u kreiranju globalne ekonomske politike i posljednja, ali ne manje važna funkcija rutinske obavijesti kada članice uvode nove trgovinske mjere ili mijenjaju stare. Svjetska trgovinska organizacija svojom hijerarhijskoj strukturom daje pregledniji uvid u uloge i zadaće njezinih organa, što je prikazano za slici 1.

³⁷ I. Kersan – Škabić, *Ekonomija Europske Unije*, 2. izdanje, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2015., str. 54. – 69., pristupano 10. kolovoza 2020.

Slika 1.: Organizacijska shema WTO – a

Izvor: izrada autorice prema WTO, *Understanding the WTO: The organization – WTO organization chart*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org2_e.htm, pristupano dana 7. rujna 2020.

Odluke se postižu konsenzusom koje donosi cijelo članstvo, a sporazumi WTO-a ratificirani su u parlamentima svih članica. Moguće je i glasovanje većinom, ali se ono nikad nije primjenjivalo u WTO - u, a bilo je izuzetno rijetko pod prethodnikom WATT-a, GATT - om.

WTO - ovo tijelo za odlučivanje, Ministarska konferencija, na najvišoj je razini i sastaje se obično svake dvije godine. Okuplja sve članice WTO-a, sve države ili carinske unije. Ministarska konferencija može donositi odluke o svim pitanjima na osnovu bilo kojeg od multilateralnih trgovinskih sporazuma.

Glavno vijeće - koje obično čine ambasadori i šefovi delegacija sa sjedištem u Ženevi, ali ponekad i veleposlanici iz prijestolnica članica – sastaje se nekoliko puta godišnje u sjedištu Ženeve. Ono je ovlašteno djelovati u ime Ministarske konferencije. Generalno - Glavno ili Opće - vijeće također zasjeda u dva oblika – i to kao Tijelo za rješavanje sporova (DSB) i kao Tijelo za razmatranje trgovinske politike (TPRM). U okviru TPRM-a postoji Tijelo za reviziju trgovinske politike (TPRB) koje razmatra

redovna izvješća generalnog direktora o razvoju trgovinske politike. Tijelo za reviziju trgovinske politike (eng. *The Trade Policy Review Body*), TPRB - otvoreno je za sve članice WTO-a. Trenutačni predsjedatelj Glavnog vijeća je veleposlanik David Walker³⁸ s Novog Zelanda, dok je trenutačni predsjedatelj TPRB - a veleposlanik gospodin Harald Aspellund³⁹ s Islanda.

Trgovinski sporovi mogu nastati u vezi s bilo kakvim sporazumom sadržanim u Završnom aktu urugvajskog kruga koji je podložen razumijevanju pravila i postupaka za rješavanje sporova (DSU). Tijelo za rješavanje sporova (eng. *Dispute Settlement Body*) - DSB ima ovlasti osnivati Vijeća za rješavanje sporova, baviti se arbitražom, usvajati Vijeće, žalbena tijela i arbitražna izvješća, održavati nadzor nad provedbom preporuka i odluka sadržanih u takvim izvješćima te ovlastiti obustavu koncesija u slučaju nepoštivanja s tim preporukama i odlukama.

Slijede, Vijeće za trgovinu robama, Vijeće za trgovinu uslugama i Vijeće za intelektualno vlasništvo (TRIPS) koji podnose izvještaje Glavnom vijeću. Opći sporazum o carinama i trgovini (GATT) pokriva međunarodnu trgovinu robom i za njegov je rad odgovorno Vijeće za trgovinu robom koje čine predstavnici svih država članica WTO-a.

Vijeće za trgovinu robama ima 10 odbora, čije članove čine predstavnici svih zemalja članica WTO - a koji se bave određenim temama kao što su poljoprivreda, pristup tržištu, subvencije, antidampinške mjere i druge. Vijeće za trgovinu robom, uz podnošenje izvještaja Glavnom vijeću, izvješćuje radnu skupinu za državna trgovačka poduzeća i Odbor za sporazum o informacijskoj tehnologiji (UIO). Trenutno predsjedavajući veleposlanik Vijeća za trgovinu robom je Mikael Anzén⁴⁰ iz Švedske.

Vijeće za trgovinu uslugama odgovorno je za olakšavanje rada Općeg sporazuma o trgovini uslugama (GATS) i za postizanje njegovih ciljeva. Vijeće je otvoreno za sve članice WTO-a i po potrebi može osnovati pomoćna tijela te isto tako, izvješćuje Glavno vijeće. Vijeće nadgleda rad četiri pomoćna tijela: Odbora za trgovinu financijskim uslugama, Odbora za posebne obveze, radne skupine za unutarnju

³⁸ WTO, *The General Council*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/gcounc_e/gcounc_e.htm, pristupano 12. kolovoza 2020.

³⁹ WTO, *Trade Policy Review Body*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tprbdy_e.htm, pristupano 12. kolovoza 2020.

⁴⁰ WTO, *Current WTO chairpersons*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/current_chairs_e.htm, pristupano 12. kolovoza 2020.

regulaciju i radne skupine za pravila GATS-a. Predsjedavajući veleposlanik Vijeća za trgovinu uslugama trenutno je Tan Hung Seng iz Singapura.⁴¹

Što se tiče Vijeća za intelektualno vlasništvo, ono se bavi pitanjima intelektualnog vlasništva u trgovini robom kao i pružanja tehničkoj pomoći zemljama. Njegova trenutna predsjedateljica je Xolelwa Mlumbi - Peter⁴² iz južne Afrike.

Odbor za pregovore u trgovini djeluje pod nadležnošću Općeg vijeća. Osnovala ga je dohaška deklaracija, koja joj je zauzvrat dodijelila osnivanje pomoćnih pregovaračkih tijela za obradu pojedinih pregovaračkih subjekata. Trenutni predsjedatelj je sam generalni direktor WTO – a Roberto Azevêdo.

Žalbe rješava stalno Žalbeno tijelo (eng. *Appellate Body*) sačinjeno od sedam članova, koje je osnovalo Tijelo za rješavanje sporova. Postoje brojni specijalizirani odbori i radne skupine unutar Glavnog vijeća, Vijeća za trgovinu robom, Vijeća za trgovinu usluga i Pregovaračkog tijela koje se bave pojedinačnim sporazumima i drugim područjima, poput okoliša, razvoja, zahtjeva za članstvo i regionalnih trgovinskih sporazuma. O Tijelu za rješavanje sporova i samim mehanizmima koje WTO koristi slijedi u narednom poglavlju.

3.3. Mehanizmi WTO – a za rješavanje trgovinskih sporova

Rješavanje sporova središnji je stup multilateralnog trgovinskog sustava. Bez načina za rješavanje sporova, sustav temeljen na pravilima bio bi manje učinkovit iz nemogućnosti njihovog provođenja. Mehanizmi WTO – a za rješavanje sporova predstavljaju sustav temeljen na pravilima, postupcima i praksi razvijen u okviru Općeg sporazuma o carinama i trgovini poznatijeg kao GATT koji je postignut 1947. godine, što se očituje u povećanom sudjelovanju zemalja u razvoju. Trgovinski spor nastaje povodom usvajanja mjere trgovinske politike ili poduzimanja neke radnje od strane jedne zemlje, što s druge strane jedna ili više članica WTO-a smatra kao kršenje sporazuma WTO-a ili kao neispunjenje obveza određene ugovorima. Postupci

⁴¹ WTO, *Current WTO chairpersons*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/secret_e/current_chairs_e.htm, pristupano 12. kolovoza 2020.

⁴² WTO, *Current WTO chairpersons*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/secret_e/current_chairs_e.htm, pristupano 12. kolovoza 2020.

upravljanja i rješavanja sporova WTO-a, naglašavaju vladavinu zakona, a sustav trgovanja čine sigurnijim i predvidljivijim. Sustav se temelji na jasno definiranim pravilima, s vremenskim rasporedom za dovršavanje predmeta. Međutim, bit ishoda sporova nije u presudama. Prioriteti su rješavanje sporova, ako je moguće konzultacijama ili onime što WTO kao organizacija više potiče - prijateljska rješenja povrh pobjeda u istima.

U posljednjih nekoliko godina, sporovi svojom složenošću postaju sve veći izazov i zadatak WTO – a. Tako su se organi WTO - a, uz Žalbeno tijelo, s godinama susretali s rastućim brojem napetosti na globalnoj razini. Slijedno tome, u razdoblju od 1995. do 2000. godine zabilježeno je 94 spora, dok je u razdoblju od 2009. do 2014. godine taj broj eksponencijalno porastao i to na brojku od 300 aktualnih sporova te je bilo za očekivati za nastavak takvog trenda. Da bi se WTO mogao nositi s tim, u protekle je dvije godine zaposlio više od 20 odvjetnika za rješavanje sporova za pomoć vijećima za sporove i Žalbenom tijelu.⁴³

„U posljednjih 20 godina gotovo 500 sporova dovedeni su pred WTO. Oko polovice je riješeno tijekom bilateralnih rasprava dok je druga polovina nastavila svoje rješavanje na panelima, koji posljednjih godina obično traju oko 14 mjeseci. Sustav WTO-a čini njegov sporni sustav jednim od najbržih na svijetu.“⁴⁴

Postupak za rješavanje sporova postojao je već u GATT-u, no međutim u tada navedenih postupcima odluke su mogle biti blokirane jednim prigovorom iako je presuda donesena konsenzusom, pa su mnogi slučajevi trajali godinama. Bilo koja zemlja koja želi blokirati presudu mora uvjeriti sve ostale članice WTO-a (uključujući i svog protivnika u slučaju) da podijele svoje mišljenje. Urugvajski krug sporazuma uveo je kompleksniji proces s jasnije definiranim fazama postupka. Točnije, njime je uvedena veća disciplina u dužini vremena za koje slučaj treba riješiti, uz fleksibilne rokove koji su postavljeni ovisno o fazama postupka. U sporazumu se naglašava da je brzo postizanje nagodbe od suštinske važnosti za učinkovito funkcioniranje WTO-

⁴³ WTO, *WTO Dispute Settlement: Resolving trade disputes between WTO members* (Publikacija o rješavanju sporova između zemalja članica WTO-a), dostupno na www.wto.org/disputes, str. 7., pristupano 12. kolovoza 2020.

⁴⁴ WTO, *WTO Dispute Settlement: Resolving trade disputes between WTO members* (Publikacija o rješavanju sporova između zemalja članica WTO-a), str. 2. , dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/20y_e/dispute_brochure20y_e.pdf, pristupano 17. svibnja 2020.

a. Sporazum Urugvajskog kruga također je onemogućio da država izgubi slučaj blokirajući usvajanje presude.

Sporazumi na čiji je račun dolazilo najviše pritužbi, u razdoblju od 1995. do 2014. godine, vezani su uz: antidampinške mjere, subvencije i kompenzacijske mjere, poljoprivredu i tehničke prepreke u trgovini.⁴⁵

Iako je velik dio postupka sličan sudu, preferirano rješenje je da dotične zemlje razgovaraju o svojim problemima i same rješavaju spor.

Mehanizam WTO -a za rješavanje sporova

Prema pravilima sustava za rješavanje sporova, članicama WTO-a propisano je da svoje sporove podnose Tijelu za rješavanje sporova, a ne da postupaju jednostrano u slučajevima gdje vjeruju da drugi član krši pravila WTO-a. Tijelo za rješavanje sporova - DSB - jedini je ovlašten organ za uspostavljanje „panela“ stručnjaka – gdje jedan panel može objediniti ista pitanja – koji služe za razmatranje slučaja i za prihvaćanje ili odbijanje odluke vijeća ili rezultata žalbe. Iznimci su situacije ako se članice WTO-a dogovore jednoglasno na sastanku DSB-a da neće ulagati pritužbe i prigovore. Upravo je ovakav prizor poznato kao "obrnuto pravilo" konsenzusa koje osigurava da politička težina stranaka ne utječe - na ishod spora. Uz to, DSB nadgleda provedbu presuda i preporuka i ima ovlast odobravati odmazde kad se zemlja ne pridržava presude.

Prva faza rješavanja spora jest savjetovanje ili konzultacije koje mogu trajati do 60 dana. Prije poduzimanja bilo kakvih drugih radnji zemlje u sporu moraju razgovarati jedna s drugom kako bi utvrdile mogu li sami riješiti svoje razlike. Ako to ne uspije, također mogu zatražiti od generalnog direktora WTO-a da posreduje ili pokuša pomoći na bilo koji drugi način.

Druga faza jest sazivanje Vijeća. Ona može trajati do 45 dana za imenovanje panela, uz dodatnih 6 mjeseci za samo zaključivanje istog. Ako konzultacije – savjetovanje - ne uspije, zemlja koja podnosi zahtjev može zatražiti da bude imenovano Vijeće. Zemlja nepredvidivo može jednom blokirati stvaranje panela, ali kada se Tijelo za

⁴⁵ WTO, *WTO Dispute Settlement: Resolving trade disputes between WTO members* (Publikacija o rješavanju sporova između zemalja članica WTO-a). str. 4., dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/20y_e/dispute_brochure20y_e.pdf, pristupano dana 17. svibnja 2020.

rješavanje sporova po drugi put sastane, ono - se više ne može blokirati - osim ako za to ne postoji konsenzus protiv imenovanja Vijeća - i njegove je zaključke teško poništiti.

Komisija je ona koja pomaže Tijelu za rješavanje sporova u donošenju odluka ili preporuka.

Zaključci panela moraju se dakako temeljiti na navedenim sporazumima. Završno izvješće Vijeća trebalo bi obično biti dostavljeno strankama u sporu u roku od šest mjeseci. U hitnim slučajevima rok se skraćuje na tri mjeseca. Približno razdoblje za rješavanje spora, ako u njega nije uložena žalba, je razdoblje od godinu dana.

Glavne faze načina na koje sazivani paneli funkcioniraju započinju aktom prije prvog ročišta gdje svaka strana u sporu predstavlja vijeću svoj slučaj u pisanom obliku. Na prvom ročištu zemlja koja podnosi pritužbu - ili više zemalja - zemlja protiv koje je podnesena pritužba i one koje su najavile da imaju interes za spor, iznose svoj slučaj vijeću. Na drugom sastanku Vijeća uključene zemlje podnose pismena pobijanja i iznose usmene argumente jedna protiv druge. Ako jedna strana pokreće znanstvena ili druga tehnička pitanja, Vijeće se može savjetovati sa stručnjacima ili imenovati stručnu skupinu za izradu savjetodavnog izvješća. Vijeće nadalje, podnosi - opisne činjenične i argumentiranje - odjeljke svog izvještaja dvjema stranama, dajući im dva tjedna za komentare, a to izvješće ne uključuje nalaze i zaključke. Povjerenstvo zatim podnosi privremeno izvješće, uključujući svoje nalaze i zaključke, dvjema stranama, dajući im rok od tjedan dana da zatraže pregled, a razdoblje pregleda ne smije biti duže od dva tjedna. Za to vrijeme, Vijeće može održati dodatne sastanke s dvije strane.

Završno izvješće podnosi se objema stranama, a tri tjedna kasnije proslijeđuje se svim članicama WTO-a. Ako Vijeće odluči da sporna trgovinska mjera krši sporazum WTO-a ili obveza, ono preporučuje da se mjera učini u skladu s pravilima WTO-a. Panel tu može sugerirati na koji način se to može učiniti.

Velika završnica, a ujedno i zadnja faza u procesu rješavanja sporova, trenutak kad izvješće postaje presudom. Izvješće postaje odluka ili preporuka Tijela za rješavanje sporova u roku od 60 dana, osim ako konsenzus to ne odbije.⁴⁶

Žalbe

Pri podnošenju žalbe, članice WTO-a dužne su navesti koji od WTO sporazuma se krše. Svaka strana može se žaliti na odluku Vijeća. Žalbe se moraju temeljiti na zakonskim točkama kao što je pravno tumačenje - one ne mogu preispitati postojeće dokaze ili ispitivati nova pitanja. Član koji se žali općenito nije dužan dokazivati negativne trgovinske učinke proizašla iz navodnog kršenja. Svaku žalbu saslušaju tri člana stalnog Žalbenog tijela sa svojih sedam članova koje je osnovalo Tijelo za rješavanje sporova. Žalba može podržati, izmijeniti ili poništiti pravne zaključke i zaključke Vijeća.

Obično žalbe ne bi smjele trajati više od 60 dana, s apsolutnim maksimumom od 90 dana. Tijelo za rješavanje sporova mora prihvatiti ili odbiti izvješće o žalbama u roku od 30 dana, a odbijanje je moguće samo konsenzusom. Približno razdoblje za rješavanje spora, a da je u njega uložena žalba ili više njih je razdoblje od godinu dana i tri mjeseca.

Spor je riješen – što slijedi dalje?

Članice WTO-a pridržavaju se rješenja sporova u otprilike 90 posto slučajeva. Međutim, usklađenost može potrajati samo određeni period. No, ako se neka zemlja članica, koja je sudjelovala u sporu, ne pridržava donesene odluke ili odluka, potrebno je promijeniti ili ukinuti predmetnu mjeru da bi se postigao sklad s relevantnim sporazumom WTO-a te je na njoj da ponudi odštetu ili se suoči s prikladnim odgovorom za učinjeno. Tada se obično daje „razumno razdoblje” – od osam do 15 mjeseci - za provedbu rješenja spora. Krajnji je cilj da zemlja ispuni obveze nakon presude. Tijekom tog razdoblja, zemlja koja je dužna pridržavati se pravila mora osigurati izvješće o stanju na svakom sastanku DSB-a. Ako ona pak ne uskladi svoje

⁴⁶ WTO, *Understanding The WTO: Settling Disputes - A unique contribution*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/what_is_e/tif_e/dispute_e/dispute1_e.htm, pristupano 12. kolovoza 2020.

mjere s odgovarajućim ugovorima WTO-a u predviđenom roku, podnositelj zahtjeva može zatražiti da DSB odobri obustavu koncesije, druge obveze ili pak odmazdu. Odmazda može biti u obliku trgovinskih sankcija, poput ograničenja na uvoz za iznos koji je jednak razini trgovine na koju utječe prekršitelj mjera, kako bi se odredila obostrano prihvatljiva naknada, primjerice sniženje carina u područjima koja su od posebnog interesa za stranu koja se žali.

U principu, odmazda bi trebala biti u istom sektoru kao i spor. Cilj je minimizirati šanse da se aktivnosti prelijevaju na nepovezane sektore, istovremeno omogućujući da one budu učinkovite. Nadalje, obustava može postojati u vidu blokiranja uvoza povećanjem uvoznih carina na proizvode iz druge zemlje iznad dogovorenih ograničenja na razine, tako visokih da je uvoz preskup za prodaju - u određenim granicama. DSB i dalje poduzima napore članova za poštivanje zakona revizije, čak i kad je odmazda odobrena.

Namjera je da obustava bilo kakve vrste bude privremena, kako bi se potaknulo drugu zemlju na ispunjenje obveza. Tijelo za rješavanje sporova mora to odobriti u roku od 30 dana nakon isteka „razumnog razdoblja“ osim ako ne postoji konsenzus protiv zahtjeva. U svakom slučaju, Tijelo za rješavanje sporova nadgleda kako se provode donesena rješenja.

Dakle, iako je sustav za rješavanje sporova namijenjen podržavanju prava oštećenih članova i pojašnjavanju opsega prava i obveza, čime se postupno postižu veće razine sigurnosti i predvidljivosti, glavni cilj sustava nije donošenje odluka ili razvoj sudske prakse. Umjesto toga, kao i drugih pravosudnih sustava, prioritet je rješavanje sporova, po mogućnosti putem obostrano dogovorenog rješenja koje je u skladu sa Sporazumom WTO - a. Međutim, kada stranke ne mogu postići zajedničko rješenje upotrebljava se presuda. Zahtijevajući formalne konzultacije kao prva faza svakog spora, DSU pruža okvir u kojem stranke u sporu moraju uvijek barem pokušati pregovarati o nagodbi. Čak i kada je slučaj napredovao do faze presude, bilateralna nagodba uvijek ostaje moguća, a stranke se uvijek potiču da ulože napore u tom pravcu. DSU naglašava da je brzo rješavanje sporova od suštinskog značaja za učinkovito funkcioniranje WTO - a što održava ravnotežu pravednosti, prava i obveza među članicama. U skladu s tim, DSU detaljno navodi postupke i odgovarajuće rokove

koje treba slijediti u rješavanju sporova. Detaljni postupci osmišljeni su kako bi se postigla efikasnost, uključujući pravo podnositelja žalbe da podnese žalbu čak i ako ispitanik ne postigne sporazum.

Također, tijekom cijelog spora podnositelj zahtjeva može još pretrpjeti ekonomsku štetu od osporavane mjere; pa čak i nakon prevladavanja rješenja spora, podnositelj zahtjeva neće dobiti naknadu za pretrpljenu štetu prije vremena do kojeg tuženi mora provesti odluku. Međutim, treba uzeti u obzir da su sporovi u WTO-u obično vrlo složeni i u činjeničnom i u pravnom pogledu.

Stranke uglavnom dostavljaju znatnu količinu podataka i dokumentacije u vezi sa osporavanom mjerom, a iznose i vrlo detaljne pravne argumente. Strankama je potrebno vrijeme da pripreme ove činjenične i pravne argumente i da odgovore na argumente protivnika. Vijeće - i Žalbeno tijelo - dodijeljeno za rješavanje stvari mora razmotriti sve dokaze i argumente, eventualno saslušati stručnjake i pružiti detaljno obrazloženje u prilog svojim zaključcima.

Kako su se članice WTO-a složile da će koristiti multilateralni sustav za rješavanje svojih trgovinskih sporova WTO-a, a ne da pribjegavaju jednostranom djelovanju -to bi značilo pridržavati se dogovorenih postupaka i poštivati rješenja nakon njihova donošenja - a ne uzeti zakon u svoje ruke. Ako bi članice djelovale jednostrano, to bi imalo očigledne nedostatke koji su dobro poznati iz povijesti multilateralnog trgovinskog sustava.

Predodno sljedeće situacije pomoći će u razumijevanju toga što bi se dogodilo da članice djeluju jednostrano. Jedna članica optužuje drugu članicu za kršenje pravila WTO-a. Kao jednostrani odgovor, optužujuća članica mogla bi odlučiti poduzeti suprotni čin tj. prekršiti obveze WTO-a u odnosu na drugu članicu (postavljanjem trgovinskih prepreka). Prema tradicionalnom međunarodnom pravu, ta članica može tvrditi da je postupila zakonito jer je vlastito kršenje opravdano kao protumjera kao odgovor na povredu druge članice. Ako se, međutim, optuženi član ne slaže s time da njegova mjera doista krši obveze prema WTO-u, neće prihvatiti argument opravdanog protumjera. Suprotno tome, može se ustvrditi da je protumjera nezakonita i na temelju toga može se smatrati opravdanom u pokretanju protumjera protiv prethodnih protumjera. Izvorni podnositelj žalbe, na temelju svog pravnog stajališta o tom pitanju,

vjerojatno se neće složiti i to će drugo protumjerno djelovanje smatrati nezakonitim. Kao odgovor, može usvojiti daljnju protumjeru.

To pokazuje da, ako se stavovi razlikuju, jednostrane akcije zemalja članica nisu u stanju riješiti međusobne sporove skladno i u miru. Stvari mogu odjednom izmaknuti kontroli i, ukoliko se jedna od strana ne povuče, postoji rizik od eskalacije međusobnih trgovinskih ograničenja, što može rezultirati „trgovinskim ratom“. Da bi se spriječile takve spirale prema dolje, DSU obvezuje uporabu višestranog sustava za rješavanje sporova na koji se članice WTO-a moraju obratiti kada traže odštetu protiv druge članice u skladu sa Sporazumom WTO-a.

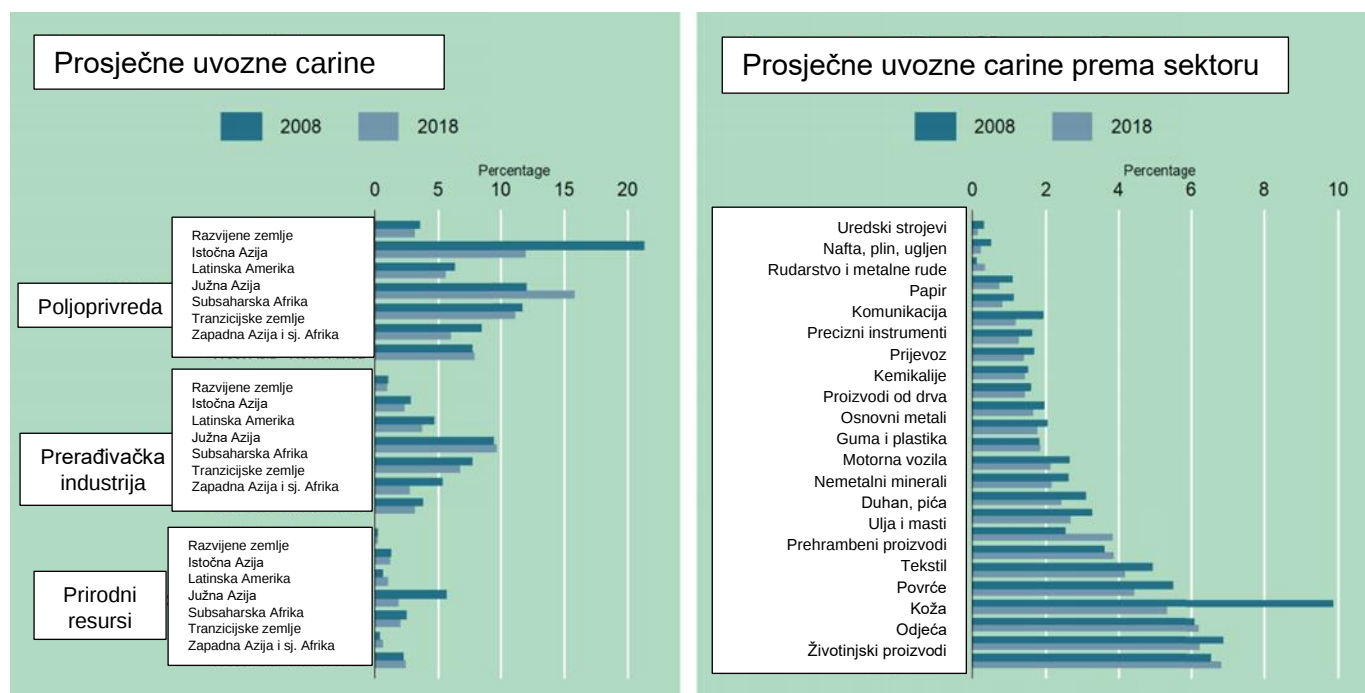
Sustav rješavanja sporova WTO – a igra ključnu ulogu u osiguravanju njegovih sporazuma što zauzvrat dovodi do skladnijih trgovinskih odnosa između članova i promiče ekonomski rast te ga podržavaju sve članice WTO-a što su sve potpisale i ratificirale u Sporazumu WTO-a kao jedinstven poduhvat. Za razliku od drugih sustava međunarodnog rješavanja sporova, nema potrebe da strane u sporu prihvate nadležnost WTO sustava za rješavanje sporova u zasebnoj izjavi ili sporazumu iz razloga što je pristanak za prihvaćanje nadležnosti sustava rješavanja sporova u WTO-u već obuhvaćen u samom članstvu zemlje članice WTO-a. Kao rezultat toga, svaka članica uživa osiguran pristup sustavu za rješavanje sporova i nijedan član koji ne reagira ne može izbjeći sudsku nadležnost – jurisdikciju.

4. TRGOVINSKI SPOROVI U RAZDOBLJU OD 2000. GODINE DO DANAS

Trgovinski sporovi pojave su i procesi koji se događaju u okviru međunarodne razmjene i nešto su što dovodi u pitanje suradnju i volju zemalja kako bi odgovarajući organi WTO – a njihove sporove uspješno riješili. Teorijski gledano, pojam trgovinskog spora i njegovog rješavanja, ishoda i posljedica nedvojbeno izgleda vrlo jasno i određeno. Međutim, realnost je nešto drugačija. U trgovinski se spor mogu umiješati i druge zemlje kao reakcija na događanja u sporu te postoji mogućnost ulaganja prigovora, žalbi, pojava odmazde, nepridržavanja donesenih odluka i dr. – što otežava upravljanje procesa rješavanja istih, a i u konačnici donošenju odluka i, u slučaju da se zemlja ne pridržava donesene odluke, kreiranja promjene ili ukidanje predmetne mjere u skladu sa trgovinskim sporom koji je u pitanju. Za ovaj je završni rad određeno vremensko razdoblje od 2000. godine do 2020. godine kao razdoblje promatranja stanja i eskalacija na globalnom tržištu.

Na grafikonu 7. fokus je na prosječnim uvoznim carinama u gospodarskim sektorima gdje će se usporedno analizirati 2008. i 2018. godina. Grafikon 7a predstavlja prosječne carine u sektoru poljoprivrede, prerađivačke industrije i prirodnih resursa, dok grafikon 7b predstavlja prosječne uvozne carine na različite proizvode.

Grafikon 7.: Prosječne uvozne carine u gospodarskim sektorima (usporedba 2008. i 2018. godine)

a)

b)

Izvor: UNCTAD sekretariat, *Key Statistics and Trends in Trade Policy, Division on International Trade and Commodities*, Trade Analysis Branch, dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2019d9_en.pdf, 2019., str. 8., pristupano 27. kolovoza 2020.

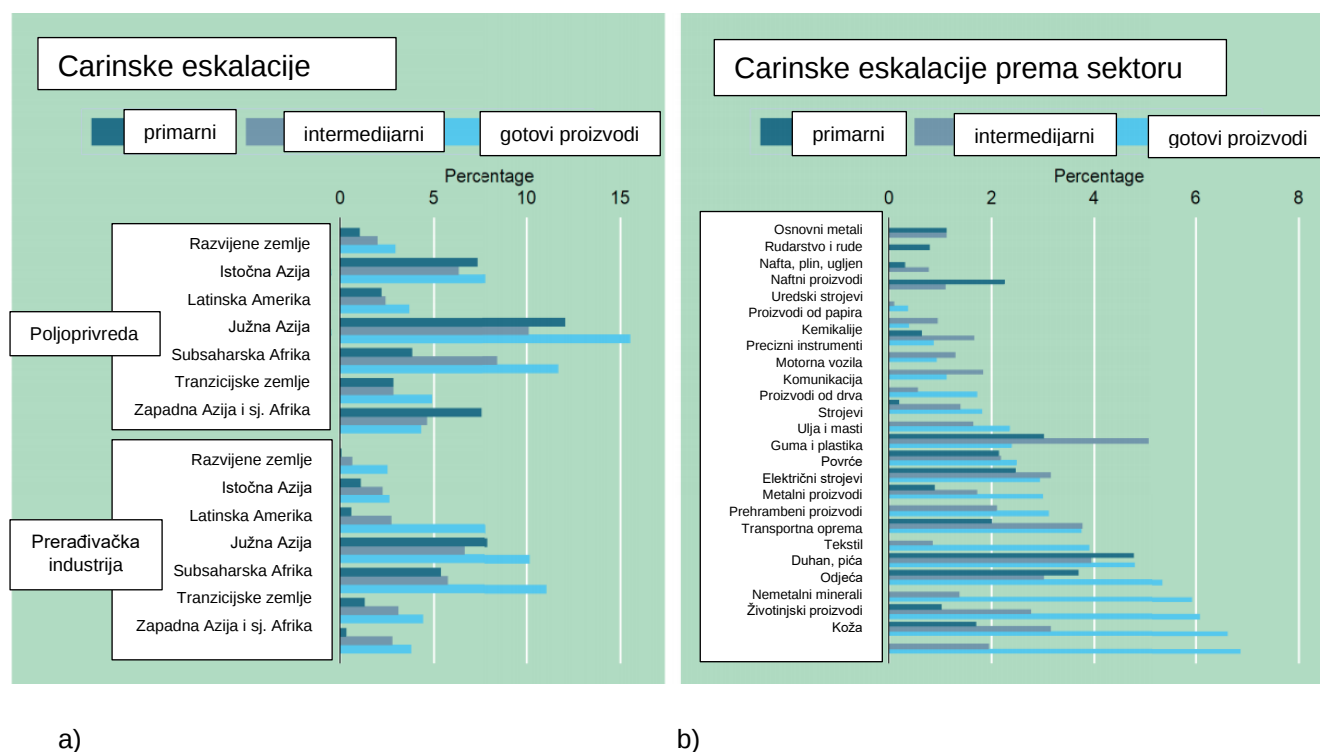
Najviše prosječne uvozne carine u 2008. godini bilježe se u poljoprivrednom sektoru u istočnoj Aziji i to oko 21%, dok su u 2018. iste pale na razinu od oko 12%. Južnu Aziju karakterizira rast prosječnih uvoznih carina, s obzirom na one u 2008. kad su iznosile oko 12%, na razinu od oko 15,1% u 2018. godini. U razvijenim zemljama, Latinskoj Americi, subsaharskoj Africi, tranzicijskim zemljama i zemljama zapadne Azije i sjeverne Afrike u vremenskom razdoblju od 10 godina zadržale su se na ujednačenoj razini. Dakako, razvijene zemlje imaju najmanje prosječne uvozne carine – 3,5% u 2018. godini, a 2008. godine iznosile su oko 3,7%.

Najviše prosječne uvozne carine u 2008. bilježe se u prerađivačkoj industriji, također u istočnoj Aziji, oko 10%, dok su 2018. godine bile nešto više. Može se slobodno reći da je u 2008. godini najvišu prosječnu uvoznju visinu carina imalo povrće – skoro 10%,

no ona je u 2018. godini iznosila oko 5%. Smanjenje prosječnih uvoznih carina uočljivije je i kod odjeće, hrane, tekstila i preciznih instrumenata, uz ostale proizvode naravno. Generalno, zaključno o grafikonu 8. – u vremenskom je razdoblju od 10 godina, dakle u razdoblju od 2008. do 2018. godine, vidljiv trend smanjenja prosječnih uvoznih carina u sektoru poljoprivrede i prerađivačkoj industriji, ali i kod primjerice povrća, hrane, odjeće, tekstila i preciznih instrumenata.

Na slijedećem grafikonu 8. predstavljeno je kretanje carina za poljoprivredne proizvode i proizvode prerađivačke industrije pa su tako na grafikonu 8a prikazane eskalacije tj. razlike u iznosu carina za različite zemlje u dva gospodarska sektora – proizvodnja i prerađivačka industrije. Podrobnije slijedi u nastavku gdje će se opisati raspon carina koje plaća proizvođač ili kupac ovisno o tome radi li se o primarnom ili intermedijarnom proizvodu.

Grafikon 8.: Carinske eskalacije prema sektorima (2018.)

Izvor: UNCTAD sekretariat, *Key Statistics and Trends in Trade Policy, Division on International Trade and Commodities, Trade Analysis Branch*, dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2019d9_en.pdf, 2019., str. 10., pristupano 27. kolovoza 2020.

U sektoru poljoprivrede najvišu carinu plaćaju korisnici zemalja južne Azije – u visini od 15%, no međutim i proizvođači s istog područja plaćaju carinu za primarne proizvode u visini od oko 13%. Nešto manju carinu – oko 12% – plaćaju korisnici zemalja subsaharske Afrike. Usporedno s ostalim zemljama, razvijene zemlje plaćaju najmanju carinu na gotove proizvode – oko 2,5%, dok proizvođači u istima plaćaju carinu na primarne proizvode oko 1 posto. U zemljama zapadne Azije i sjeverne Afrike gotovo da nema razlike u visini carina koje plaćaju proizvođači za intermedijarne proizvode i korisnici istih.

Što se tiče prerađivačke industrije, najveće razlike u visini carina plaćaju korisnici tj. kupci u zemljama Latinske Amerike, južne Azije i subsaharske Afrike. U Latinskoj Americi korisnici plaćaju oko 6% na proizvode koje kupuju, dok proizvođači s istog područja za svoje primarne proizvode plaćaju tek oko 0,25% carina. U zemljama južne Azije proizvođači plaćaju carinu za primarne proizvode u visini od oko 6%, dok korisnici na gotove proizvode plaćaju carinu u visini od 10%, dok u području subsaharske Afrike proizvođači za svoje primarne proizvode plaćaju oko 5% carine, dok je visina carine za korisnike gotovih proizvoda s tog područja u visini od oko 11%. Zaključno o ovom grafikonu, dakle, visina carine koju plaća korisnik tj. kupac veća je od one koju plaća proizvođač za njemu potrebne proizvode za prerađivanje, bilo da se radi o intermedijarnim ili primarnim proizvodima.

Nadalje, na grafikonu 8b prikazan je raspon carina među različitim skupinama proizvoda. Najveće eskalacije u visini carina postoje kod kože, proizvoda od životinja, nemetalnih minerala i odjeće. Pa tako, visina carina kod plaćanja kože doseže do oko 7%, dok kod proizvoda od životinja postoji raspon od 1,8% – kod plaćanja primarnih proizvoda nužnih za proizvodnju – do oko 6,5% carine koje plaćaju korisnici istih tj. kupci. Za primarne proizvode koji služe za nemetalne minerale plaća se carina u visini od oko 1% pa sve do 6% visine carine koju plaća kupac. Na odjeću kupac plaća gotovo 6%.

Što se tiče duhana i pića, visina carine za primarne proizvode za prerađivanje istih iznosi oko 3,8%, dok korisnici plaćaju visinsku carinu od oko 5,5%. Kod tekstila ne postoji razlika između visine carina primarnih proizvoda i visine carina koju plaća korisnik – oko 5%. Za ulja i masti carine za intermedijarne proizvode iznose oko 5%, dok kupci plaćaju upola manje od toga – oko 2,5%. Carina za primarne i intermedijarne

proizvode iznosi oko 1,6%. Na temelju grafikona 7b dolazi se do zaključka - najveće eskalacije u visini carina postoje kod kože, proizvoda od životinja, nemetalnih minerala i odjeće.

Dolazak Donalda Trumpa na vlast kao predsjednika Sjedinjenih Američkih Država 20. siječnja 2017. godine i njegovom sudjelovanju u međunarodnoj razmjeni unio je dodatne jače trzavice kojima će se potaknuti ostale zemlje, kao i one koje su članice WTO – a, na žustrije reakcije i ponašanje zarad postupaka Sjedinjenih Američkih Država – a prema određenim gospodarskim sektorima, carinskim barijerama, Europskoj Uniji itd.

U srpnju 2018. godine Svjetska trgovinska organizacija objavila je da su se u razdoblju od sredine listopada 2017. do sredine svibnja 2018. trgovinske restriktivne mjere gospodarstava G20 udvostručile čime ona umanjuje izgleda za globalnu trgovinu kako se rizici nakupljaju i povećavaju čime će se usporiti rast trgovine do kraja 2018. i u 2019. godini.

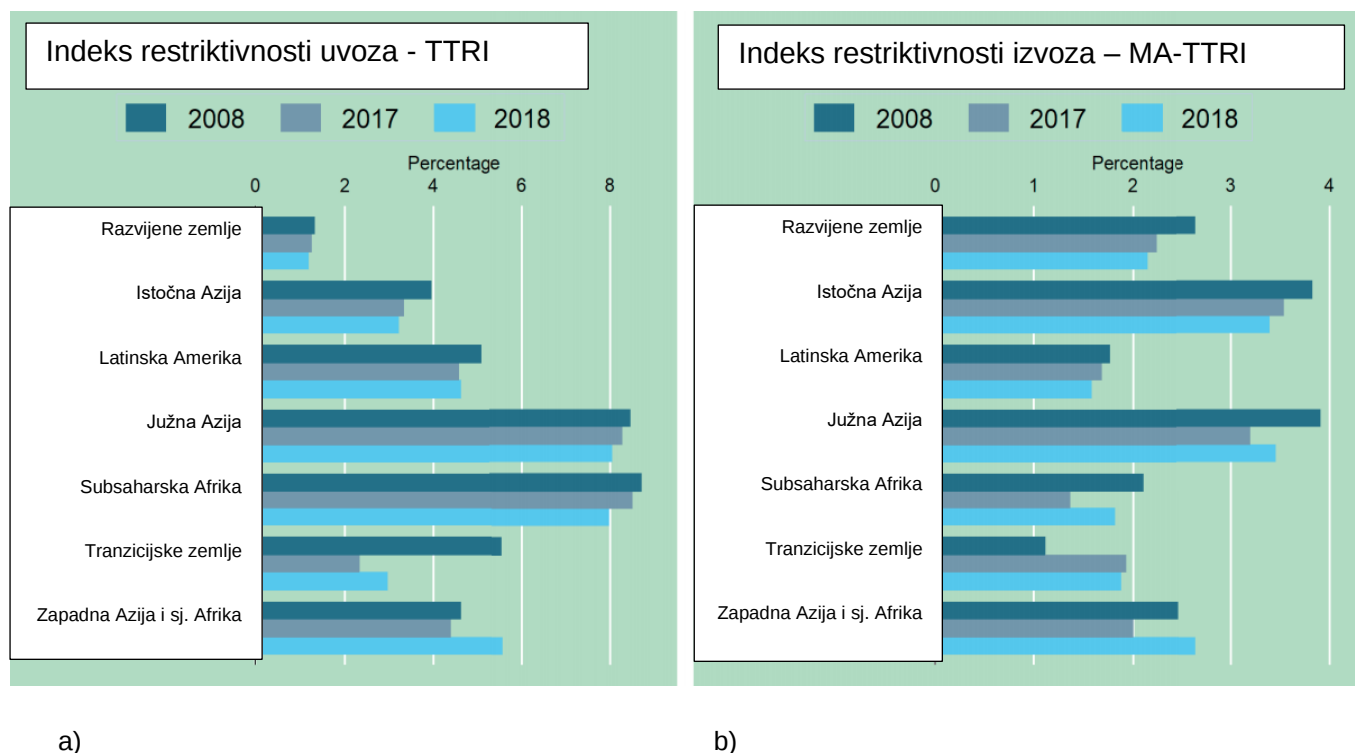
U lipnju 2019. godine izdano je izvješće o trgovinskoj pokrivenosti uvoznih restriktivnih mjera provedenih u razdoblju revizije. Izvješće obuhvaća nove mjere vezane za trgovinu koje su primijenile ekonomije G20 između 16. listopada 2018. i 15. svibnja 2019. Tijekom tog razdoblja trgovinske napetosti nastavile su dominirati i dodale neizvjesnost oko međunarodne trgovine i svjetske ekonomije. Ova dva razdoblja zajedno predstavljaju dramatičan skok u trgovinskoj pokrivenosti uvoznih restriktivnih mjera. Stabilan trend utvrđen do srpnja 2018. zamijenjen je naglim porastom trgovinske pokrivenosti uvoznih restriktivnih mjera.

WTO u listopadu 2019. godine smanjuje prognozu rasta svjetske trgovine, iz razloga što tenzije remete svjetsku ekonomiju. Rizici za prognozu pretežno su u padu i uključuju daljnje ubrzavanje trgovinskih restriktivnih mjera i oštrije usporavanje rasta BDP-a u jednom ili više glavnih gospodarstava. Tijekom razdoblja pregleda, nova trgovinska ograničenja i sve veće trgovinske napetosti nastavile su dodavati neizvjesnost oko međunarodne trgovine i svjetske ekonomije.⁴⁷

⁴⁷ WTO (2019), dostupno na https://www.wto.org/english/news_e/news19_e/news19_e.htm (objavljeno 24. lipnja 2019. godine i 21. studenog 2019. godine), pristupano 30. ožujka 2020.

Grafikon 9. općenito predstavlja indeks restriktivnosti uvoza i izvoza, kroz vremenska razdoblja između 2008. i 2018. godine, uspoređujući iste, o čemu slijedi više u nastavku.

Grafikon 9.: Indeks restriktivnosti uvoza i izvoza

Izvor: UNCTAD secretariat, *Key Statistics and Trends in Trade Policy, Division on International Trade and Commodities, Trade Analysis Branch, 2019.*, dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2019d9_en.pdf, str. 5., pristupano 27. kolovoza 2020.

Na grafikonu 9a prikazan je indeks ograničenja trgovine carinama (eng. *Tariff trade restrictiveness index*, TTRI) koji mjeri prosječnu razinu carinskog ograničenja proizvoda koji se uvoze. Indeks se mjeri na način da se kontroliraju različite vrijednosti uvoza i elastičnosti uvoza. Kod razvijenih zemalja visina ograničenog uvoza iznosi oko 1,5%. Iako opada, uvozna restriktivnost i dalje je relativno velika za zemlje u razvoju, posebno u Južnoj Aziji i subsaharskoj Africi, a iznosi gotovo 8% u 2018. godini, dok je u 2017. iznosila između 8 i 8,3%. Usprkos stalnom opadajućem trendu, postupak liberalizacije carina u zastoju je od 2008. godine. U tranzicijskim zemljama uočljivo je gotovo dvostruko smanjenje uvoznih restriktivnih mjera u vremenskom razdoblju od deset godina – s gotovo 6% u 2008. godini na oko 3% u 2018.

MA-TTRI (eng. *The market access tariff trade restrictiveness index*) sažima tarifnu restriktivnost s kojom su suočene zemlje izvoznice što je vidljivo na grafikonu 9b. Oba indeksa, i MA-TTRI i TTRI, izračunavaju se na temelju primijenjenih carina (*ad valorem* i posebne carine), uključujući carinske preferencije.

Izvoznici na istoku i jugu Azije suočavaju se s najvišim carinama - oko 3,5% u 2018. godini, što je zapravo smanjenje s obzirom na 2008. godinu kada su izvozne restriktivne mjere za ista područja iznosile gotovo 4%. Za tranzicijska gospodarstva izvoz je bio ograničen, a restrikcije povećane – oko 2% u 2018. kao što su bile i u 2017. godini. U 2018. godini, carinske restriktivne mjere u zemljama u razvoju i dalje su znatno veće od onih u razvijenim zemljama.

U pogledu restriktivnosti izvoza, tranzicijske ekonomije, subsaharska Afrike i Latinska Amerika suočile su se s najliberalnijim uvjetima pristupa tržištu s MA-TTRI od oko 1,5 do 1,9% u 2018. godini. To je uglavnom zbog jednostranih preferencija koje su dale razvijene zemlje i tendencije izvoza prirodnih resursa koji se obično suočavaju sa niskim carinama. Za mnoge zemlje u tim regijama, gdje je trgovinska liberalizacija glavnih trgovinskih partnera usmjerena na snižavanje carina, i dalje mogu ostvariti znatne dobitke od izvoza.

Nakon pregleda svjetskog tržišta glede pokrivenosti restriktivnim mjerama, vrijedi sagledati i kretanje svjetskog izvoza i uvoza u razdoblju od 2000. do 2018. godine – što je prikazano u tablicama 2. i 3. u nastavku.

Tablica 2.: Kretanje uvoza na globalnoj razini (2000. – 2018.)

	2000.	2003.	2006.	2008.	2009.	2012.	2015.	2018.
Svijet (u bilijunima USD)	6,56	7,73	12,33	16,43	12,65	18,52	16,61	19,7
Sjeverna Amerika i Europa (u bilijunima USD)	4,14	4,93	7,53	9,58	7,15	9,51	8,58	10,25
Srednja i južna Azija (u milijardama USD)	106,9	147,66	314,8	521,86	440,37	741,76	613,15	787,84
Istočna i jugoistočna Azija (u bilijunima USD)	1,50	1,75	2,92	3,92	3,15	5,3	4,65	5,78
Zapadna Azija i sjeverna Afrika (u milijardama USD)	257,12	320,84	583,34	963,55	787,21	1,19 bil. USD	1,17 bil. USD	1,14 bil. USD
Ekonomije u razvoju (u milijardama USD)	23,87	35,53	62,31	105,16	98,75	137,25	137,73	136,04

Izvor: izrada autorice prema UNCTAD, *Beyond 20/20 WDS – Table view - Merchandise trade matrix – product groups*, dostupno na <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=195168> , pristupano 8. rujna 2020.

U tablici 2. prikazane su vrijednosti uvoza obzirom na globalnu razinu i različita geografska područja zajedno s ekonomijama u razvoju. 2008. godine svijet je zahvatila globalna ekonomska kriza. U svakoj od ekonomija koje su prikazane vidljiv je trend rasta uvoza te se može primijetiti da, neovisno o kojoj se ekonomiji radi – bilo to primjerice u ekonomijama u razvoju ili Sjevernoj Americi i Europi – u 2008. godini svaka od njih bilježi primjetan ili znatan rast vrijednosti uvoznih roba. Pa tako, primjerice vrijednost uvoza u ekonomijama u razvoju 2008. godine iznosila je 105,16 milijardi USD – što predstavlja rast u odnosu na 2006. godinu kada je vrijednost uvoza iznosila 62,31 milijardi USD. Zapadna Azija i sjeverna Afrika tako bilježe vrijednost uvoza od 963,55 milijardi USD 2008. godine – što je gotovo dvostruko veći porast s obzirom na 2006. godinu – 583,34 milijardi USD. Također su i srednja i južna Azija povećale svoj uvoz i on je u 2008. godini bio u vrijednosti od 521,86 milijardi USD, što također predstavlja rast u odnosu na 2006. kada je vrijednost uvoza iznosila 314,8

milijardi USD. Općenito, svjetski je uvoz u 2008. godini porastao s 12,33 bilijuna USD (2006.) na 16,43 bilijuna USD. Promatrajući na globalnoj razini, najveća vrijednost uvoza bila je u 2018. godini i iznosila je 19,7 bilijuna USD. Skok u porastu uvoza doživljava područje zapadne Azije i sjeverne Afrike – i to s 787,21 milijardi USD u 2009. na 1,19 bilijuna USD u 2012. godini. 2009. godina za sve ekonomije bilježi blagi ili pak nagli pad vrijednosti uvoza te do 2018. godine, i danas, bilježi svoje eskalacije. Može se dati zaključak da svjetski uvoz i svaka ekonomija bilježi porast vrijednosti uvoza u 2008. godini, u 2009. godini slijedi pad istog te kroz daljnje godine eskalira.

Slijedi analiza kretanja svjetskog izvoza u tablici 3. u nastavku.

Tablica 3.: Kretanje izvoza na globalnoj razini (2000.–2018.)

	2000.	2003.	2006.	2008.	2009.	2012.	2015.	2018.
Svijet (u bilijunima USD)	6,39	7,50	12,12	16,13	12,52	18,47	16,52	19,45
Sjeverna Amerika i Europa (u bilijunima USD)	3,73	4,43	6,68	8,67	6,64	8,94	8,12	9,6
Srednja i južna Azija (u milijardama USD)	108,07	138,33	288,18	438,06	358,97	581,63	466,58	588,98
Istočna i jugoistočna Azija (u bilijunima USD)	1,68	1,96	3,26	4,25	3,5	5,46	5,4	6,19
Zapadna Azija i sjeverna Afrika (u milijardama USD)	323,86	385,87	817,13	1,3 bil. USD	891,87	1,64 bil. USD	1,09 bil. USD	1,33 bil. USD
Ekonomije u razvoju (u milijardama USD)	19,67	25,91	64,95	114,17	83,79	135,04	88,66	115,5

Izvor: izrada autorice prema UNCTAD, *Beyond 20/20 WDS – Table view - Merchandise trade matrix – product groups*, dostupno na: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=195184>, pristupano 8. rujna 2020.

U tablici 3. prikazane su vrijednosti izvoza obzirom na globalnu razinu i različita geografska područja zajedno s ekonomijama u razvoju. Vrijednost izvoza u Sjevernoj Americi i Europi 2008. godine iznosila je 8,67 bilijuna USD– što predstavlja rast u

odnosu na 2006. godinu kada je vrijednost izvoza iznosila 6,68 bilijuna USD. Istočna i jugoistočna Azija, primjerice, tako bilježe vrijednost izvoza od 4,25 bilijuna USD – što je blagi porast s obzirom na 2006. godinu – 3,26 bilijuna USD. Također se i u srednjoj i južnoj Aziji povećao izvoz i on je u 2008. godini bio u vrijednosti od 438,06 milijardi USD, što također predstavlja rast u odnosu na 2006. kada je vrijednost izvoza iznosila 288,18 milijardi USD. Općenito, svjetski je izvoz u 2008. godini porastao s 12,12 bilijuna USD (2006.) na 16,13 bilijuna USD. Skok u porastu izvoza doživljava područje zapadne Azije i sjeverne Afrike – i to s 817,13 milijardi USD u 2006. na 1,3 bilijuna USD u 2008. godini. Najveća se vrijednost izvoza bilježi u 2018. godini i iznosila je 19,45 bilijuna USD. 2009. godina za sve ekonomije bilježi blagi ili pak nagli pad vrijednosti uvoza te do 2018. godine, i danas, bilježi svoje eskalacije. Također se može dati zaključak da, kao što vrijedi za svjetski uvoz vrijedi i za svjetski izvoz, a to je da svaka ekonomija bilježi porast vrijednosti izvoza u 2008. godini, u 2009. godini slijedi pad istog te kroz daljnje godine eskalira te nastavlja eskalirati.

Tijekom godina nedvojbeno je zamjećivanje uzorka odvijanja i nastajanja trgovinskih sporova na globalnoj razini i to u pogledu naizmjeničnog porasta i opadanja tenzija na globalnom tržištu. Među najvažnijim trgovinskim sporovima u posljednjih 20 godina izdvojeni su sporovi koji se tiču subvencija u trgovini civilnim zrakoplovima između Europske Unije i Sjedinjenih Američkih Država, mjerama na uvoz proizvoda od čelika i aluminija te spor o označavanju određene zemlje podrijetla - COOL i ne manje važan, TRIPS tj. spor o intelektualnom vlasništvu.

4.1. Subvencije u trgovini civilnim zrakoplovima

Sjedinjene Američke Države i Europska Unija s drugim zemljama – Airbus – DS316⁴⁸

6. listopada 2004. Sjedinjene su Američke Države zatražile prve konzultacije s vladama Njemačke, Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije, Španjolske i Europskom Unijom u vezi s mjerama koje utječu na trgovinu velikim civilnim zrakoplovima. Prema zahtjevu za konzultacije iz Sjedinjenih Američkih Država, mjere

⁴⁸ WTO, *Dispute Settlement – DS316: European Communities and Certain member States — Measures Affecting Trade in Large Civil Aircraft*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds316_e.htm, pristupano 9. rujna 2020.

EU i država članica daju subvencije koje nisu u skladu s njihovim obvezama prema Sporazumu o SCM-u⁴⁹ i GATT-u 1994.

Mjere o kojima je riječ u ovom sporu predstavljaju više od 300 odvojenih slučajeva navodnog subvencioniranja, tijekom razdoblja od gotovo četrdeset godina, od strane Europske Unije i četiriju njezinih država članica, Francuske, Njemačke, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije, s obzirom na velike civilne zrakoplove – LCA – koje je razvila, proizvela i prodala danas poznata tvrtka Airbus SAS. Predmetne subvencije uključuju one koje se odnose na cijelu liniju Airbusovih proizvoda – od modela A300 do A380. Mjere koje su predmet američke žalbe mogu se grupirati u pet općih kategorija:

- „Pomoć za lansiranje“ ili „Financiranje država članica“ - LA / MSF (eng. *Launch Aid/Member State Financing subsidies*)⁵⁰,
- zajmovi od Europske investicijske banke – EIB,
- infrastruktura i bespovratna sredstva povezana s infrastrukturom,
- mjere restrukturiranja poduzeća te
- financiranje istraživanja i tehnološkog razvoja.

Prema mišljenju Sjedinjenih Američkih Država, određene potpore za pokretanje A340 i A380 predstavljaju nezakonite izvozne subvencije, što je suprotno s određenim odredbama članka 3. Sporazuma o SCM-u. Također, zabrinute su što mjere uzrokuju štetne učinke za Sjedinjene Američke Države na način koji se kosi s odredbama članaka 5. i 6. Sporazuma o SCM-u - i naposljetku - što su mjere uzrokovale i nastavljaju uzrokovati poništavanje ili umanjeње koristi za Sjedinjene Američke Države prema GATT-u 1994 u smislu članka XXIII, pa su tako, dana 31. svibnja 2005. godine, zatražile osnivanje panela.

Na svom je sastanku DSB 20. srpnja 2005. osnovao Vijeće na kojem su Australija, Brazil, Kanada, Kina, Japan i Koreja rezervirali svoja prava trećih strana, da bi 23. rujna 2005. DSB pokrenuo postupke predviđene u Aneksu V Sporazuma o SCM-u. U razdoblju od 2005., kada je sastavljen panel za ovaj trgovinski spor za što se izuzeo zamjenik generalnog direktora Svjetske trgovinske organizacije Alejandro Jara, na

⁴⁹ Sporazum o subvencijama i kompenzacijskim mjerama

⁵⁰ Obveze LA / MSF-a predstavljaju specifičnu subvenciju i dio su LA / MSF Programa kao posebna mjera odvojena od pojedinačnih nepovratnih sredstava LA / MSF.

zahtjev Sjedinjenih Američkih Država, pa sve do listopada 2008. godine predsjednik Vijeća obavijestio je u više navrata – 13. travnja 2006., 14. prosinca 2007., listopad 2008. godine - Tijelo za rješavanje sporova – DSB da ono neće biti u mogućnosti dovršiti svoj rad u roku od šest mjeseci zbog materijalnih i proceduralnih složenosti i te materijalnih opsežnosti uključenih u ovaj spor, uključujući postupak razvijanja informacija koje se tiču ozbiljnih predrasuda prema Aneksu V. Sporazuma o SCM-u. Prije sastavljanja Vijeća za ovaj spor, vođen je postupak prema Prilogu V Sporazuma o SCM-u radi prikupljanja podataka o navodnim subvencijama koje su predmet ozbiljnih pritužbi na štetu Sporazuma o SCM-u.

S izvješća panela ovog spora u lipnju 2010. godine, koje je dostavljeno svim strankama u sporu, uočeno je da su Sjedinjene Američke Države tvrdile da je svaka osporena mjera posebna subvencija u smislu članaka 1. i 2. Sporazuma o SCM-u, te da Europska Unija i četiri države članice – Njemačka, Francuska, Španjolska i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije - korištenjem tih subvencija, uzrokuju štetne učinke na interese Sjedinjenih Američkih Država u smislu članaka 5. i 6. Sporazuma o SCM-u. Uz to su tvrdile da sedam osporenih mjera LA / MSF predstavljaju zabranjene izvozne subvencije u smislu članka 3. Sporazuma o SCM-u. Bez obzira na to što se Airbus optužuje kao kompanija primatelj subvencija, Vijeće je zaključilo da je, bez obzira na promjene u korporacijskoj strukturi, Airbus SAS isti proizvođač Airbusa LCA kao konzorcij⁵¹ Airbus Industrie, te da će se stoga, za sve navodne financijske doprinose subjektima iz konzorcija Airbus Industrie za koje je utvrđeno da čine subvencije, smatrati da subvencioniraju Airbus LCA i uzeti u obzir u svrhu analize štetnih učinaka.

Što se tiče navoda o subvencioniranju, Vijeće je utvrdilo da svaka od osporavanih mjera LA / MSF predstavlja posebnu subvenciju. Konačno, panel je zaključio da su Sjedinjene Američke Države utvrdile da su mjere Njemačke, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije A380 LA / MSF zapravo subvencije koje su uvjetovane očekivanim izvoznim učinkom, pa su stoga zabranjene izvozne subvencije, ali da četiri druge mjere u tom pogledu nisu zabranjene izvozne subvencije; subvencije od strane Njemačke predstavljaju posebne subvencije – pružanje specifičnih dobara i usluga, osim opće infrastrukture - kao i one od strane Španjolske – izgradnja infrastrukture te

⁵¹ Konzorcij je udruženje dvije ili više osoba, tvrtki, organizacija ili vlada s namjerom sudjelovanja u zajedničkim aktivnostima ili iskorištavanje zajedničkih resursa za postizanje zajedničkog cilja.

od francuske vlade – razna ulaganja u Airbusove aviokompanije na tom području, također. Subvencije od strane Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije također su uključivale posebne subvencije za poslovanje Airbusovih zrakoplova u vrijednosti od 19,5 milijuna GBP. Panel je utvrdio da su gore navedene posebne subvencije bile dovoljno povezane s proizvodom i određenim tržišnim učincima kako bi bilo prikladno analizirati učinke subvencija na agregiranoj osnovi. Međutim, Vijeće je odbacilo američki argument da su posebne subvencije osigurale Airbusu značajan dodatni novčani tijek i druga financijska sredstva po netržišnim uvjetima koji su mu omogućili da cijene zrakoplova rastu brže nego što bi inače mogle bez tih subvencija.

Panel je utvrdio da je svaki od 12 spornih zajmova koje je Europska investicijska banka – EIB - pružala različitim Airbusovim subjektima između 1988. i 2002. bila subvencija, ali da nijedna od tih subvencija nije bila specifična, te je stoga odbio američke zahtjeve u vezi s tim zajmova EIB-a od daljnjeg razmatranja. Odredivši koje od mjera koje su Sjedinjene Države osporile kao posebne subvencije, odbor je nastavio procjenjivati utječu li subvencije Airbusu štetno na interese SAD-a u smislu članaka 5 (a) i (c) Sporazuma o SCM-u. Panel je zatim prvenstveno zaključio da je prikladno provesti analizu štetnih učinaka na temelju jednog subvencioniranog proizvoda, svih Airbusa LCA, kako su predložile Sjedinjene Američke Države, te da postoji jedan američki proizvod koji je "poput" subvencioniranog proizvoda, naime svi Boeing LCA te je zaključio da su Sjedinjene Države dokazale postojanje raseljavanja uvoza i izvoza s europskog i određenih tržišta trećih zemalja, kao i značajno smanjenje cijena, suzbijanje cijena i gubitak prodaje, ali i da nisu uspjele dokazati postojanje značajnog sniženja cijena.

Što se tiče uzročno - posljedične veze, odbor je zaključio da LA / MSF prebacuje značajan dio rizika lansiranja zrakoplova s proizvođača na vlade koje daju sredstva, što je u svakom slučaju bilo u nekomercijalnim uvjetima, te da Airbusova sposobnost lansiranja, razvoja i predstavljanja tržištu svakog od njegovih Airbus LCA modela ovisi o subvencioniranom LA / MSF.

U svjetlu svojih zaključaka u vezi sa štetnim učincima, Vijeće je utvrdilo, sukladno članku 7.8 Sporazuma o SCM-u, da nakon usvajanja njegovog izvještaja ili izvještaja Žalbenog tijela u ovom sporu, da je svaka subvencija rezultirala štetnim učincima na interes SAD - a, te da svaka država članica koja dodjeljuje svaku subvenciju, za koju

je utvrđeno da je rezultirala takvim štetnim učincima, poduzme odgovarajuće korake za uklanjanje štetnih učinaka ili da povuče subvencije. Konačno, s obzirom na djelotvorne subvencije za koje je utvrđeno da uzrokuju štetne učinke na interese Sjedinjenih Američkih Država, stoji preporuka Vijeća da Europska Unija poduzme odgovarajuće korake za uklanjanje štetnih učinaka ili povuče subvenciju.

Žalbeno je tijelo 18. svibnja 2011. godine:

- poništilo zaključke Vijeća da su sredstva, koja su za razvoj A380 osigurale Njemačka, Španjolska i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije, ovisila o predviđenom izvozu, a time i zabranjenim izvoznim subvencijama,
- odbacilo unakrsnu žalbu Vijeća, od strane Sjedinjenih Američkih Država, zaključivši da nije utvrđeno da neki drugi ugovori o financiranju drugih država predstavljaju zabranjene izvozne subvencije,
- poništilo preporuku Vijeća da Europska unija povuče zabranjene subvencije u roku od 90 dana, te je
- utvrdilo da su tvrdnje Sjedinjenih Američkih Država u vezi s navodnim nepisanim programom potpora za lansiranje / programom financiranja država članica izvan njegove nadležnosti.

Provedba usvojenih izvješća

Na sastanku DSB-a 17. lipnja 2011. godine, Europska Unija obavijestila je DSB da namjerava provoditi preporuke i odluke DSB-a na način koji poštuje njegove obveze prema WTO-u i u roku utvrđenom Sporazumom o SCM-u. Europska Unija rekla je da ima ozbiljne sistemske zabrinutosti da su unatoč svom izvješću o usklađenosti Sjedinjene Američke Države već podnijele zahtjev prema članku 22.2 DSU-a za odobrenje suspenzije koncesija, a pokrenule su i konzultacije prema članku 21.5 DSU-a. Sjedinjene Američke Države izjavile su da su pažljivo pregledale izvješće Europske Unije o usklađenosti, no, prema njihovom mišljenju, koraci koje je poduzela Europska Unija nisu bili u skladu s odlukama DSB-a. Europska Unija rekla je da očito postoji neslaganje oko usklađenosti pa je tako 22. rujna 2016. godine svim članovima spora dostavljeno izvješće odbora.

Postupak sukladnosti

Pritužba Sjedinjenih Američkih Država u ovom sporu o usklađivanju odnosi se na navodni neuspjeh Europske Unije i pojedinih država članica da provedu preporuke i odluke koje je usvojilo Tijelo za rješavanje sporova – DSB.

Sjedinjene Američke Države tvrdile su da Europska Unija i određene države članice iz dva glavna razloga nisu udovoljile preporukama i odlukama DSB-a;

- Francuska, Njemačka, Španjolska i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije "nastavile su i čak proširile" subvencioniranje Airbusovih aktivnosti LCA LA/MSF mjerama za model A350XWB iako je za njih utvrđeno da su prouzrokovale štetne učinke što i nastavljaju,
- Francuska, Njemačka, Španjolska i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije nisu poštivale preporuke i odluke DSB-a jer su, po mišljenju Sjedinjenih Američkih Država, mjere A350XWB LA / MSF zabranjene izvozne i / ili supstitucijske uvozne subvencije, u smislu članaka 3.1 i 3.2 Sporazuma o SCM-u.

Europska Unija odbila je cjelokupne tvrdnje Sjedinjenih Američkih Država te je posebno tvrdila da su subvencije, za koje je utvrđeno da uzrokuju štetne učinke u prvobitnom postupku, ili povučene ili više nisu stvarni i značajni uzroci štetnih učinaka. Štoviše, Europska Unija tvrdila je da su potraživanja Sjedinjenih Američkih Država prema mjerama A350XWB LA / MSF i zabranjene subvencije koje su Sjedinjene Države podnijele prema subvencijama A380 LA / MSF izvan opsega postupka usklađivanja.

Dakle, u odluci Komisije 22. rujna 2016. godine stajalo je utvrđeno da

- Sjedinjene Američke Države nisu uspjele dokazati da su francuske, njemačke, španjolske i britanske mjere A380 i A350XWB LA / MSF predstavljale ujedno i zabranjene izvozne subvencije u smislu članka 3.1 (a) i Sporazuma o SCM,
- Sjedinjene Američke Države pokazale su da Europska Unija i određene države članice nisu poštivale usvojene preporuke i odluke DSB-a, a posebno obvezu

koja se odnosila na poduzimanje odgovarajućih koraka za uklanjanje štetnih učinaka ili povlačenje subvencija

Vijeće je stoga zaključilo da Europska Unija i pojedine države članice nisu primijenile preporuke i rješenja DSB-a za usklađivanje svojih mjera sa svojim obvezama iz Sporazuma o SCM-u i do te mjere da usvojene preporuke i odluke ostaju operativni.

Europska je Unija 13. listopada 2016. obavijestila DSB o svojoj odluci da ulaže žalbu na određena pitanja prava i pravna tumačenja razvijena od strane odbora za usklađivanje. Dana 17. svibnja 2018. Europska Unija obavijestila je DSB da je poduzela odgovarajuće korake kako bi uskladila svoje mjere sa svojim WTO obvezama i udovoljila preporukama i odlukama DSB-a.

Odluka Arbitra - 2. listopada 2019. (dostavljena strankama)

Subvencije o kojima je riječ u ovom postupku bile su djelotvorne subvencije disciplinirane prema dijelu III Sporazuma o SCM-u. Arbitar je utvrdio da je razina protumjera razmjerna stupnju i prirodi štetnih učinaka za koje je utvrđeno da postoje u referentnom razdoblju od prosinca 2011. do 2013. - koje je bilo isto referentno razdoblje korišteno u postupku poštivanja propisa. Dakle, pozivajući se na Odluku arbitra, Sjedinjene Američke Države zatražile su od DSB-a odobrenje, sukladno članku 7.9 Sporazuma o SCM-u i članku 22.7 DSU-a, za poduzimanje protumjera u odnosu na Europsku Uniju i određene članice Država - Njemačka, Francuska, Španjolska i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije - na razini koja ukupno ne prelazi 7 496 623 milijuna USD godišnje. Sjedinjene Američke Države su obavijestile da će protumjere imati oblik ili obustave carinskih koncesija i srodnih obveza prema Europskoj uniji u skladu s GATT 1994. i / ili obustave horizontalnih ili sektorskih obveza i obveza u Sjedinjenim Američkim Državama na sve usluge definirane prema Popisu sektorskih klasifikacija usluga, osim financijskih usluga.

Odobrenje za odmazdu stupilo je snagu 14. listopada 2019. godine. Nakon provedbe sukladnosti godine, izvješće odbora dostavljeno je članovima spora 2. prosinca 2019. godine, no kao preokret Europska Unija 6. prosinca 2019. obavještava DSB o svojoj odluci da će uložiti žalbu na određena pitanja zakona i pravna tumačenja razvijena od strane odbora za usklađivanje.

Ovaj postupak odnosi se na zahtjev Europske Unije da Komisija utvrdi da su ona i određene države članice u potpunosti suštinski poštivale preporuke i odluke DSB-a u izvornom i prvom postupku usklađenosti u EU i određenim državama članicama.

Europska Unija ustvrdila je da je postigla usklađenost usvajanjem niza 18 dodatnih⁵² mjera koje su, prema njenom mišljenju, predstavljale odgovarajuće korake za rješavanje preostalih i dodatnih elemenata preporuka i odluka DSB-a, bilo povlačenjem subvencija ili uklanjanje štetnih učinaka.

Sjedinjene Američke Države odbacile su cjelokupne tvrdnje Europske Unije i umjesto da postignu usklađenost ili uklone negativne učinke, Sjedinjene Američke Države tvrdile su da su mjere koje je utvrdila Europska Unija povećale iznos subvencija koje se pružaju Airbusu i produžile im vijek trajanja. Štoviše, Sjedinjene Američke Države zatražile su od Odbora da utvrdi da Europska Unija nije uspjela postići potpunu suštinsku usklađenost s preporukama i odlukama DSB-a održavanjem određenih subvencija za istraživanje i tehnološki razvoj, što su Sjedinjene Države argumentirale da isključivo određene subvencije ili zajedno sa subvencijama LA / MSF u sporu, i dalje stvaraju štetne učinke na interese Sjedinjenih Američkih Država.

Europska Unija tvrdila je da žalba Sjedinjenih Američkih Država protiv mjera za istraživanje i razvoj nije u okviru zadatka Vijeća jer mjere za istraživanje i razvoj nisu identificirane u zahtjevu povjerenstva Europske Unije. U nedostatku bilo kakve reference na konkretne mjere istraživanja i razvoja u zahtjevu panela Europske Unije, Europska Unija je ustvrdila da bi pravilan postupak Sjedinjenih Američkih Država bio slijediti smjernice Žalbenog tijela u Sjedinjenim Američkim Državama.

Komisija je posebno zaključila da Sjedinjene Američke Države nisu imale pravo podizati zahtjeve u ovom drugom postupku usklađenosti protiv mjera za istraživanje i razvoj koje su bile predmet nalaza u izvornom postupku, kao i onih novijih mjera za istraživanje i razvoj, kojima nije bilo riječi u prvotni postupak, ali Sjedinjene Američke Države mogle su ga osporiti u prvom postupku poštivanja zahtjeva.

⁵² 18 koraka uključivalo je izmjene i dopune izvornih ugovora o zajmu LA / MSF između Airbusa i Francuske, Njemačke, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva korištenih za financiranje razvoja A380 LCA, amandman na njemački sporazum LA / MSF za financiranje razvoja A350XWB LCA i navodna otplata neizmirene glavnice i kamata UK-ov ugovor o zajmu LA / MSF koji se koristio za financiranje razvoja A350XWB.

Kao konačnicu, Komisija je utvrdila da Europska Unija i određene države članice nisu poduzele odgovarajuće korake za uklanjanje štetnih učinaka te da nisu primijenile preporuke i rješenja DSB-a za usklađivanje svojih mjera sa svojim obvezama iz Sporazuma o SCM-u i do te mjere da usvojene preporuke i odluke ostaju operativne.

4.2. Mjere na uvoz proizvoda od čelika i aluminija

Opis tijeka sporova koji slijede razdvojeni su radi lakšeg snalaženja iz razloga što Kanada prva podnosi korake i akcije u sporu protiv Sjedinjenih Američkih Država, a nedugo zatim Meksiko reagira pokretanjem vlastitih akcija na isti spor i protiv iste zemlje – Sjedinjenih Američkih Država. U oba spora sporni predmet je isti – određene mjere na uvoz proizvoda od čelika i aluminija u Sjedinjenim Američkim Državama - i događaju se u istom razdoblju – od lipnja 2018. do srpnja 2019. godine.

Sjedinjene Američke Države i Kanada – određene mjere na proizvode od čelika i aluminija - DS550⁵³

1. lipnja 2018. Kanada je zatražila savjetovanje sa Sjedinjenim Američkim Državama u vezi s određenim mjerama koje su Sjedinjene Američke Države uvele kako bi se navodno prilagodio uvoz čelika i aluminija u Sjedinjene Američke Države. Japan je 8. lipnja 2018. zatražio da se pridruži konzultacijama. Japan su slijedile Kina, Tajland, Europska Unija, Indija, Meksiko, Norveška i Ruska Federacija. Sjedinjene Američke Države bile su spremne započeti konzultacije s Kanadom koja je - ne dovodeći u pitanje mišljenje Sjedinjenih Američkih Država - da se mjere koje su nametnule iste tiču pitanja nacionalne sigurnosti koja nisu podložna pregledu niti se mogu riješiti rješavanjem sporova WTO-a i da odredbe o konzultacijama iz Sporazuma o zaštitnim mjerama nisu primjenjive. U svojoj su se komunikaciji Sjedinjene Američke Države također pozvale na obavijest Kanade o namjeri uvođenja protumjera od 31. svibnja 2018.

⁵³ WTO, *Dispute Settlement – DS550:United States — Certain Measures on Steel and Aluminium Products*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds550_e.htm, pristupano 9. rujna 2020.

Kanada je 18. listopada 2018. zatražila osnivanje panela. Na svom sastanku 29. listopada 2018., DSB je odgodio uspostavu istog te je na svom sastanku 21. studenog 2018. DSB osnovalo povjerenstvo. Bahrein, Brazil, Kina, Kolumbija, Egipat, Europska unija, Gvatemala, Hong Kong, Kina, Island, Indija, Indonezija, Japan, Kazahstan, Malezija, Meksiko, Novi Zeland, Norveška, Katar, Ruska Federacija, Saudijska Arabija, Singapur, Južna Afrika, Švicarska, kineski Tajpej, Tajland, Turska, Ukrajina i Venezuela zadržali su svoja prava treće strane. Kanada je 7. siječnja 2019. zatražila od generalnog direktora da sastavi panel, da bi 25. siječnja 2019. godine sastavio komisiju.

Uzajamno dogovoreno rješenje

Dana 23. svibnja 2019. Kanada i Sjedinjene Američke Države obavijestile su DSB da su postigle međusobno dogovoreno rješenje, koje se sastojalo od ukidanja određenih carina od strane Sjedinjenih Američkih Država na proizvode od čelika i aluminija iz Kanade. Dana 27. svibnja 2019., stranke su zajednički poslale Vijeću odluku o međusobno postignutom konsenzusu. 11. srpnja 2019. godine, Vijeće je distribuiralo svoje izvješće članovima. U skladu s člankom 12.7 DSU-a, Izvještaj Vijeća bio je ograničen na kratki opis slučaja i izvještavanje da je postignuto rješenje.

SAD i Meksiko – određene mjere za proizvode od čelika i aluminija – DS551⁵⁴

Nakon Kanade, 5. je lipnja 2018., Meksiko također zatražio konzultacije sa Sjedinjenim Američkim Državama u vezi s određenim mjerama koje su Sjedinjene Američke Države nametnule Meksiku kako bi navodno prilagodio uvoz čelika i aluminija u Sjedinjene Američke Države. Japan je 8. lipnja 2018. zatražio da se pridruži konzultacijama, a počele su ga u toj želji slijediti Kina, Tajland, Kanada, Europska Unija, Indija, Norveška i Ruska Federacija. Sjedinjene Američke Države bile su spremne započeti konzultacije s Meksikom – što su zatražile od predsjedatelja DSB – a da dostavi dokumentaciju Meksiku. Meksiko je tako ne dovodeći u pitanje mišljenje Sjedinjenih Američkih Država da se mjere koje su nametnute od strane SAD – a tiču

⁵⁴ WTO, *Dispute Settlement – DS551: United States — Certain Measures on Steel and Aluminium Products*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds551_e.htm, pristupano 9. rujna 2020.

pitanja nacionalne sigurnosti koja nisu podložna preispitivanju niti se mogu riješiti rješavanjem sporova WTO-a. Sjedinjene Američke Države su se u svom priopćenju također pozvale na Meksičku uredbu od 5. lipnja 2018. u kojoj je Meksiko podigao carine na određeni uvoz iz Sjedinjenih Američkih Država.

Meksiko je 18. listopada 2018. zatražio uspostavu panela te je tako i DSB učinio osnivanjem povjerenstva. Iste države kao i u sporu između Kanade i Sjedinjenih Američkih Država i u ovom rezerviraju svoja prava kao trećih strana. Meksiko je 7. siječnja 2019. zatražio od generalnog direktora da sastavi panel što je i učinio.

Uzajamno dogovoreno rješenje

28. svibnja 2019. Meksiko i Sjedinjene Američke Države obavijestile su DSB da su postigle međusobno dogovoreno rješenje koje se sastojalo od ukidanja određenih carina na proizvode od čelika i aluminija iz Meksika od strane Sjedinjenih Američkih Država. Istog su dana, dakle 28. svibnja 2019. godine, stranke zajednički poslale Vijeću dokumentaciju o postignutom konsenzusu. U srpnju 2019. godine, Vijeće je distribuiralo svoje izvješće članovima. U skladu s člankom 12.7 DSU-a, izvještaj Vijeća bio je ograničen na kratki opis slučaja i izvještavanje da je postignuto rješenje.

DOLAZAK DONALDA TRUMPA NA VLAST

U trenutku kada na mjesto predsjednika Sjedinjenih Američkih Država dolazi Donald Trump 20. siječnja 2017. godine, nitko nije mogao pripremiti WTO za ono što je slijedilo. Sedam dana prije dolaska novog predsjednika na vlast, Sjedinjene Američke Države podnijele su tužbu WTO – u protiv Kine zbog kineskih subvencija koje su davane njihovim proizvođačima aluminija. Udarac za čije posljedice slijede prigovori, žalbe i tužbe jest upravo slijedeći. Nije prošlo dugo vremena od kada je vlast i odgovornosti s kojima obnaša istu, Donald Trump objavio uvođenje carine na uvoz čelika u visini od 25% i na uvoz aluminija u visini od 10% iz Europske Unije, Kanade i Meksika.

Nitko zapravo nije mislio da će to „držati vodu“, no već su u ožujku 2018. godine članice WTO – a na Vijeću za robu izražavaju veliku zabrinutost zbog američkih carina

na čelik i aluminij te samo četiri dana nakon Europska Unija pokreće zaštitnu istragu određenim čeličnih proizvoda. Nakon što se prva oglasila Europska Unija, slijedi ju Kina koja u travnju 2018. pokreće prigovor na spor WTO – u protiv carina Sjedinjenih Američkih Država na proizvode od čelika i aluminija. Uvidjevši da se polako, ali sigurno, i to kako zahuktava stanje na svjetskom tržištu u okviru uvedenih carina u znatnoj visini, čelik zauzima središnju fazu na sastanku Odbora WTO – a krajem travnja iste godine. Slijedi val u razdoblju od svibnja 2018. godine do kolovoza iste, u kojem prigovore i žalbe, pa čak i tužbe protiv Sjedinjenih Američkih Država podnose Indija, ranije spomenuta Europska Unija, Kanada, Meksiko, Norveška, Japan, Rusija, Švicarska i Turska, koja pokreće tužbu 20. ožujka 2020. godine, i to redom kako su navedene.

Samom sredinom listopada 2018. Kanada pokreće razgovor o zaštiti određenih čeličnih proizvoda i samim time ono predstavlja središte rasprava na sastanku o zaštitnim mjerama WTO – a. Krajem listopada na zahtjev sedam zemalja članica WTO – a preispituju se dodatne carine koje su Sjedinjene Američke Države uvele na čelik i aluminij.

Kao odgovor na njihove zahtjeve, Sjedinjene Američke Države su uzvratile, također zahtjevom, za preispitivanje protumjera koje su članice WTO – a uvele kao odgovor na carine Sjedinjenih Američkih Država na uvoz čelika i aluminija. Dakle, reakcija zemalja na učinjeno je obostrana, a Tijelo za rješavanje sporova složilo se, 21. studenog 2018. godine, da će saslušati i preispitati zahtjeve sedam članica WTO – a koje su reagirale na uvedene carine. Čin koji je ostavio malo koga ravnodušnim i u miru jest donacija koju su Sjedinjene Američke Države pružile kao pomoć zemljama u razvoju, i to u vrijednosti od 600 000 USD, kako bi s time imale koristi od pravila WTO – a u daljnjim sporovima. Na red za saslušanje zahtjeva Europske Unije, Norveške i Švicarske tek je izdan zahtjev, i to početkom listopada 2019. godine.

4.3. Spor o označavanju određene zemlje podrijetla - COOL

Kanada – Meksiko – Sjedinjene Američke Države; određeni zahtjevi za označavanje zemlje podrijetla - COOL – DS384⁵⁵

1. prosinca 2008. godine, Kanada je zatražila konzultacije sa Sjedinjenim Američkim Državama u vezi određenih odredbi o obveznom označavanju zemlje podrijetla – COOL - u Zakonu o poljoprivrednom marketingu iz 1946. godine, izmijenjenim Zakonom o poljoprivredi iz 2008. i provedenom Privremenim završnim pravilom od 28. srpnja 2008. godine koji uključuju obvezu informiranja potrošača na maloprodajnoj razini zemlje podrijetla o pokrivenim robama, uključujući govedinu i svinjetinu. Prihvatljivost da se pokrivena roba označi isključivo kao da ima američko podrijetlo može se dobiti samo od životinje koja je isključivo rođena, uzgojena i zaklana u Sjedinjenim Američkim Državama. To isključuje oznaku u odnosu na govedinu ili svinjetinu dobivenu od stoke koja se izvozi u Sjedinjene Američke Države radi stočne hrane ili nakon neposrednog klanja.

Konzultacijama su se pridružile Meksiko, Nikaragva i Peru.

Na sastanku 19. studenoga 2009., DSB je osnovao jedinstveno vijeće u skladu s člankom 9.1. DSU-a, koje će ispitati ovaj spor i spor DS386⁵⁶ u kojem su Argentina, Australija, Kina, Kolumbija, Indija, Japan, Koreja, Meksiko, Peru i Novi Zeland rezervirali svoja prava trećih strana. Ne zadugo nakon toga, Brazil, EU, Gvatemala i kineski Tajpej zadržali su svoja prava treće strane. Kanada je 30. travnja 2010. zatražila od glavnog direktora WTO - a da sastavi povjerenstvo što je i učinio 10. svibnja iste godine.

Ovaj se spor odnosi na:

- zakonske odredbe i provedbene propise Sjedinjenih Američkih Država koje utvrđuju obvezni režim označavanja zemlje podrijetla za govedinu i svinjetinu - COOL mjera i

⁵⁵ WTO, *Dispute Settlement – DS384: United States — Certain Country of Origin Labelling (COOL) Requirements*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds384_e.htm, pristupano 9. rujna 2020.

⁵⁶ Također je riječ o sporu COOL, a razlika je u tome što je u sporu DS386 podnositelj pritužbe Meksiko na primjenjivanje mjere od strane SAD – a. Dakle, članovi u sporu su isti, kao i sporna mjera.

- pismo američkog ministra poljoprivrede Vilsacka o provedbi mjere COOL – Vilsackovo pismo⁵⁷.

Vijeće je utvrdilo da je mjera COOL tehnički propis prema TBT sporazumu⁵⁸ i da nije u skladu sa obvezama Sjedinjenih Američkih Država prema WTO-u te da ta ista mjera krši članak 2.1 TBT sporazuma prema nepovoljnijem postupanju prema uvezenoj kanadskoj govedini i svinjetini nego prema domaćim proizvodima. Vijeće je također utvrdilo da mjera COOL ne ispunjava svoj legitimni cilj pružanja potrošačima podatke o podrijetlu, te stoga krši članak 2.2 TBT sporazuma.

Što se tiče Vilsackova pisma, Vijeće je utvrdilo da su prijedlozi za dobrovoljno djelovanje tog pisma nadilazili određene obveze iz mjere COOL, te da pismo stoga predstavlja nerazumnu primjenu mjere COOL kršeći članak X: 3 (a) GATT 1994. Vijeće se suzdržalo od pregleda Vilsackovog pisma prema TBT Sporazumu, budući da je utvrdilo da ovo pismo nije tehnički propis po tom sporazumu.

21. prosinca 2011., Kanada i Sjedinjene Američke Države zatražile su od DSB-a da usvoji nacrt odluke o produženju 60-dnevnog razdoblja određenog člankom 16.4 DSU-a do 23. ožujka 2012. DSB se na svom sastanku u siječnju 2012. složio da na taj zahtjev – da najkasnije do 23. ožujka 2012. godine usvaja izvješće panela, osim ako ono konsenzusom ne odluči to učiniti ili ako u suprotnom Kanada ili Sjedinjene Američke Države obavijeste DSB o svojoj odluci žalbe prema članku 16.4 DSU-a.

Međutim, 23. su ožujka 2012. godine, Sjedinjene Američke Države i Kanada obavijestile DSB o svojoj odluci da ulažu žalbu na određena pravna pitanja obuhvaćena izvješćem panela i određena pravna tumačenja koja je razvio odbor.

Prema izvješću panela naslovljenog na datum 29. lipnja 2012., žalba se odnosila prije svega na mjeru COOL - američke zakonske odredbe i provedbene propise koji utvrđuju režim obveznog označavanja zemlje podrijetla za govedinu i svinjetinu.

⁵⁷ Američki ministar poljoprivrede Tom Vilsack objavio je pismo kojim ohrabruje prehrambenu industriju da dobrovoljno usvoji strože prakse označavanja zemlje podrijetla (COOL). Vilsack je u pismu rekao da želi vidjeti da tvrtke jasnije označavaju gdje su se uzgajane životinje rađale, uzgajale i klale. Također je rekao da želi da se definicija "prerađene hrane" sažme kako bi uključivala više vrsta hrane.

⁵⁸ Sporazum o tehničkim preprekama u trgovini (eng. *The Agreement of Technical Barriers to Trade*)

Žalbeno tijelo potvrdilo je nalaz Vijeća da mjera COOL krši članak 2.1 TBT sporazuma prema nepovoljnijem postupanju prema uvezenoj kanadskoj govedini i svinjetini nego prema domaćoj stoci i svinjetini. Žalbeno je tijelo također potvrdilo da mjera COOL krši članak 2.2. Sporazuma o TBT-u jer ne ispunjava svoj legitimni cilj pružanja potrošačima informacije o podrijetlu i nije moglo dovršiti pravnu analizu i utvrditi je li mjera COOL više trgovinsko ograničenje nego što je nužno za postizanje cilja.

U svojoj analizi prema članku 2.1. Sporazuma o TBT-u, Žalbeno tijelo složilo se s vijećem da mjera COOL štetno utječe na uvezenu stoku jer njezini zahtjevi za vođenjem evidencije i provjerom stvaraju poticaj za prerađivače da koriste isključivo domaću stoku i destimulira ih koristeći uvezenu stoku. Žalbeno tijelo je u vlastitoj analizi utvrdilo da mjeri COOL nedostaje ravnomjernost, jer zahtjevi za vođenje evidencije i provjere nameću nerazmjerni teret proizvođačima i prerađivačima stoke u uzvodnoj prodaji u odnosu na podatke koji su potrošačima dostavljeni putem zahtjeva obveznog označavanja prodanog mesa na maloprodajnoj razini. Odnosno, iako proizvođači istovremeno moraju pratiti i prenositi veliku količinu informacija u svrhu pružanja potrošačima informacija o podrijetlu, samo se mala količina tih informacija potrošačima dostavlja na razumljiv ili točan način, uključujući i zato što znatan udio mesa koje se prodaje u Sjedinjenim Američkim Državama uopće ne podliježe uvjetima označavanja mjere COOL. U skladu s tim, ne može se reći da štetni utjecaj na uvezenu stoku proizlazi isključivo iz legitimne regulatorne razlike i umjesto toga odražava diskriminaciju kršeći članak 2.1. Iz tih razloga, Žalbeno tijelo podržalo je nalaz Vijeća iz članka 2.1.

U svojoj analizi prema članku 2.2. Sporazuma o TBT-u, Žalbeno je tijelo utvrdilo da je Vijeće pravilno identificiralo cilj mjere COOL kao pružanje podataka potrošačima o podrijetlu i nije pogriješilo zaključivši da je to legitimni cilj. Žalbeno tijelo stoga nije uspjelo utvrditi je li mjera COOL trgovinski restriktivnija nego što je potrebno za ispunjenje legitimnog cilja u smislu članka 2.2.

Arbitar i razumno vremensko razdoblje

Sjedinjene Američke Države obavijestile su DSB u kolovozu 2012. da namjeravaju provesti preporuke i odluke DSB-a na način koji poštuje njegove obveze prema WTO-u i da će im za to trebati razumno razdoblje.

Kanada je u rujnu 2012. godine zatražila utvrđivanje razumnog vremenskog razdoblja obvezujućom arbitražom u skladu s člankom 21.3 (c) DSU-a te zatražila od generalnog direktora imenovanje arbitra. Generalni direktor je za arbitra 4. listopada 2012. imenovao g. Giorgia Sacerdotija. Arbitar WTO-a, g. Giorgio Sacerdoti, 4. prosinca 2012. godine, dodijelio je kao razumno razdoblje za provođenje preporuka i odluka DSB – a 10 mjeseci od datuma usvajanja Vijeća i izvještaja Žalbenog tijela. Razumno razdoblje isteklo je 23. svibnja 2013.

Na sastanku DSB-a, dan nakon isteka razumnog vremenskog roka, 24. svibnja 2013. godine, Sjedinjene Američke Države obavijestile su DSB da je 23. svibnja 2013. Ministarstvo poljoprivrede Sjedinjenih Američkih država (eng. *The United States Department of Agriculture, USDA*) donijelo konačno pravilo kojim su izvršene određene izmjene zahtjeva za označavanjem COOL-a za koje je utvrđeno da nisu u skladu s člankom 2.1. TBT-a Sporazum. Sjedinjene Američke Države smatrale su da ih je konačno pravilo uskladilo s preporukama i odlukama DSB-a, ali Kanada se nije složila da su promjene dovele Sjedinjene Američke Države u sklad, te su po mišljenju Kanade te promjene bile restriktivnije i nanijele su daljnju štetu.

DSB je u rujnu 2013. pristao uputiti izvorno vijeće, na zahtjev Kanade, ako je moguće, na pitanje koje je pokrenula Kanada u vezi s ovim sporom i na pitanje koje je pokrenuo Meksiko u vezi sa sporom DS386.

Prema zahtijevanom Odboru za usklađenost, 20. listopada 2014. godine ono iznosi da se ovaj spor odnosi na to jesu li izmijenjene odredbe mjere COOL koju su Sjedinjene Američke Države poduzele 2013. godine u skladu s preporukama DSB-a i presudama u izvornom sporu SAD-COOL. Kanada i Meksiko osporili su tretman koji se primjenjuje prema uvezenom kanadskoj govedini i svinjetini i uvezenom meksičkom govedu, prema izmijenjenim pravilima Sjedinjenih Američkih Država o označavanju zemlje podrijetla za govedinu i svinjetinu.

Odbor za usklađenost utvrdio je da:

- izmijenjena mjera COOL krši članak 2.1 Sporazuma o TBT-u jer kanadskoj i meksičkoj stoci pruža nepovoljniji tretman od onog koji se primjenjuje za američku stoku,
- izmijenjena mjera COOL daje značajan i nužno djelomičan doprinos njegovom cilju pružanja potrošačkih podataka o podrijetlu,
- izmijenjena mjera COOL povećala značajan stupanj trgovinske restriktivnosti utvrđen u izvornom sporu,
- izmijenjena mjera COOL povećava štetni utjecaj izvorne mjere COOL na konkurentske mogućnosti uvezene stoke na američko tržište, jer zahtijeva povećanu segregaciju mesa i stoke prema podrijetlu, sa sobom nosi veće knjigovodstveno opterećenje i povećava poticaj izvorne mjere COOL za odabir domaće stoke u odnosu na uvozu stoku. Nadalje, nadzorno povjerenstvo utvrdilo je da štetni utjecaj uzrokovan izmijenjenom mjerom COOL ne proizlazi isključivo iz zakonitih regulatornih razlika. Ova razmatranja potvrdila su da je, kao i kod izvorne mjere COOL, štetni utjecaj uzrokovan izmijenjenim pravilima označavanja i vođenja evidencije mjere COOL ne može objasniti potrebom da se potrošačima dostave informacije o zemljama u kojima se stoka rađa, uzgaja i kolje,
- Odbor za usklađenost također je procijenio rizike koje bi neispunjavanje cilja stvorilo u smislu interesa potrošača i spremnosti za plaćanje različitih vrsta podataka o zemlji porijekla. Dodatno, odbor za usklađenost pregledao je četiri alternativne mjere koje su predložili podnositelji – Kanada i Meksiko prema SAD – u - žalbe i zaključio da ili one neće dati jednak doprinos relevantnom cilju kao što bi to učinila izmijenjena mjera COOL ili nisu bili adekvatno identificirani kako bi omogućili značajnu usporedbu s izmijenjenom mjerom COOL te kao rezultat toga, odbor za usklađenost nije mogao zaključiti da je izmijenjena mjera COOL više ograničava trgovinu nego što je potrebno u svjetlu predloženih alternativnih mjera.

Kao reakcija na zaključke Odbora za usklađenost, u studenom 2014. Sjedinjene Američke Države obavijestile su DSB o svojoj odluci da će uložiti žalbu Žalbenom tijelu na određena pravna pitanja obuhvaćena izvješćem povjerenstva za usklađenost i

određena pravna tumačenja koja je razvilo Vijeće, a početkom prosinca 2014. Kanada je podnijela drugu žalbu u istom sporu.

Prema izvješću samog Žalbenog tijela, ono je 18. svibnja 2015. godine:

- odbacilo američke argumente protiv nalaza Vijeća prema članku 2.1. Sporazuma o TBT-u - mjera COOL štetno utječe na uvezenu stoku u pogledu vođenja evidencije i destimuliranja domaće stoke,
- zadržalo zaključke Vijeća da izmijenjena mjera COOL povećava evidencijski teret uvezenih živih životinja uzrokovan izvornom mjerom COOL,
- odbacilo američke argumente da su se zaključci Vijeća temeljili na netočnim scenarijima koji se nisu temeljili na stvarnim ili najčešćim trgovinskim situacijama,
- zadržalo zaključke Vijeća u vezi s mogućnošću netočnosti označavanja u skladu s izmijenjenom mjerom COOL i izuzećima propisanim izmijenjenom mjerom,
- složilo se s Vijećem da zahtjevi vođenja evidencije i provjere izmijenjene mjere COOL nameću neproporcionalan teret proizvođačima i prerađivačima stoke koji se ne može objasniti potrebom da se potrošačima pruže informacije o podrijetlu te da izuzeća prema izmijenjenom COOL mjera podupire zaključak da štetni utjecaj te mjere na uvezenu stoku ne proizlazi isključivo iz legitimnih regulatornih razlika - panel je primijetio da između 57,7% i 66,7% govedine i između 83,5% i 84% svinjetine koji se konzumiraju u SAD-u ne sadrže podatke o porijeklu potrošača, unatoč nametanju gornjeg toka evidencije proizvođača i prerađivača koji ima štetan utjecaj na konkurentne mogućnosti za uvezene stoke.

U vezi s člankom 2.2. Sporazuma o TBT-u, Žalbeno tijelo složilo se s Vijećem da bi se alternativna mjera koja pruža manje ili manje točne informacije, ali uz značajno širi obuhvat proizvoda, mogla kvalificirati kao stupanj doprinosa ekvivalentnom stupnju izmijenjene mjere COOL. Žalbeno tijelo složilo se s Kanadom i Meksikom da je Vijeće u samom početku spora napravilo nekoliko pogrešaka zaključujući da dvije zemlje nisu donijele *prima facie* slučaj da je izmijenjena COOL mjera ograničava trgovinu više nego što je potrebno. Kao rezultat toga, Žalbeno tijelo je poništilo zaključak Vijeća da

Kanada i Meksiko nisu donijeli slučaj *prima facie* da je izmijenjena mjera COOL prekršila članak 2.2. Sporazuma o TBT. Međutim, Žalbeno tijelo nije utvrdilo je li izmijenjena mjera COOL u suprotnosti s člankom 2.2. – pružanje informacija zemlje podrijetla proizvoda jest legitimni cilj.

Odluka arbitraže

Dana 4. lipnja 2015., Kanada je zatražila odobrenje od DSB-a, u skladu s člankom 22.2. DSU-a, da obustavi primjenu određenih carinskih koncesija i srodnih obveza prema Sjedinjenim Američkim Državama prema GATT-u 1994. u iznosu od 1 054 729 milijuna USD godišnje, na što su 16. lipnja 2015. godine kao reakciju, Sjedinjene Američke Države prigovorile u vezi razine suspenzije koncesija i obveza koje je predložila Kanada. Na svom sastanku 17. lipnja 2015., DSB je primio na znanje da je stvar upućena na arbitražu kako se zahtijeva.

Postupak je spojen sa postupkom u paralelnom sporu DS386 te je 7. prosinca 2015. godine, odluka arbitraže bila upućena članicama. Arbitar je utvrdio da razina poništavanja ili umanjenja naknada - primjena određenih carinskih koncesija i srodnih obveza prema Sjedinjenim Američkim Državama - za Kanadu iznosi 1 054 729 milijuna USD. Na sastanku 21. prosinca 2015. godine, DSB je Kanadi odobrio obustavu zahtjeva za koncesije ili druge obveze prema Sjedinjenim Američkim Državama.

4.4. Spor o intelektualnom vlasništvu – TRIPS

Sjedinjene Američke Države i Kina – prava intelektualnog vlasništva – DS542⁵⁹

Sjedinjene Američke Države su 23. ožujka 2018. zatražile konzultacije s Kinom u vezi određenih mjera koje se odnose na zaštitu prava intelektualnog vlasništva. Pravo za pridruživanje konzultacijama zatražile su i Japan, Europska Unija, Ukrajina, Saudijska

⁵⁹ WTO, *Dispute Settlement – DS542: China — Certain Measures Concerning the Protection of Intellectual Property Rights*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds542_e.htm, pristupano 9. rujna 2020.

Arabija i Kineski Tajpej. Nakon toga, Kina je obavijestila DSB da je prihvatila zahtjeve Europske Unije i Japana.

18. listopada 2018. Sjedinjene Američke Države zatražile su uspostavu panela, no na svom sastanku 29. listopada 2018. DSB odgađa isto i 21. studenog 2018. osniva povjerenstvo. U tom su povjerenstvu - Australija, Brazil, Kanada, Egipat, Europska Unija, Indija, Japan, Kazahstan, Koreja, Novi Zeland, Norveška, Ruska Federacija, Singapur, Švicarska, Kineski Tajpej, Turska i Ukrajina - rezervirali svoja prava trećih strana. 12. prosinca 2018. Sjedinjene Američke Države zatražile su od glavnog ravnatelja sastavljanje panela. 16. siječnja 2019. generalni direktor sastavio je Vijeće.

Dana 3. lipnja 2019., Sjedinjene Američke Države zatražile su od Vijeća da obustavi svoj postupak do 31. prosinca 2019. sa čime se složila i Kina. Kao odgovor na upit vijeća, странке su izjavile da bi Vijeće trebalo ovaj zahtjev smatrati podnesenim u skladu s člankom 12.12 DSU-a. Dana 12. lipnja 2019. godine, Vijeće je obavijestilo DSB o svojoj odluci da odobri zahtjev Sjedinjenih Američkih Država i obustavi njegov rad. U svojoj komunikaciji vijeće je primijetilo da prema članku 12.12 DSU-a, ovlaštenje Vijeća prestaje nakon 12 mjeseci od suspenzije njegovog rada. Rad Vijeća prolongirao se i bio je obustavljen do 8. lipnja 2020. godine.

5. ZAKLJUČAK

Ključni zadatak WTO – a kao Svjetske trgovinske organizacije, između ostalih, jest uspješno rješavanje trgovinskih sporova pomoću utvrđenog i postojećeg mehanizma između zemalja bez većih poteškoća, po mogućnosti putem obostrano dogovorenog rješenja koje je u skladu sa Sporazumom WTO - a. Sustav za rješavanje sporova namijenjen je podržavanju prava oštećenih članova i pojašnjavanju opsega prava i obveza, čime se postupno postižu veće razine sigurnosti i predvidljivosti, iako glavni cilj ustaljenog sustava nije donošenje odluka ili razvoj sudske prakse. No međutim, gotovo je nemoguće predvidjeti tok samog spora i procesa rješavanja istog kao i reakcije zemalja izazvane odlukama i izvješćima danih od Vijeća i Žalbenog tijela. Rješavanje trgovinskih sporova zna se odužiti mjesecima, a nerijetko i godinama. Uplitanje drugih zemalja u sporove u koje one same nisu uključene ulaganjem žalbi na donesene odluke - godinama unazad - nije rijetka pojava kao ni pozivanje na nezadovoljstvo donesenih odluka u sporovima godinama unazad. Ponekad zemlje u određenom sporu nakon godina „zatišja“ ponovno kreću u pokretanje sporova, žalbi i tužbi te se obraćaju institucionalnim tijelima WTO – a kako bi ona reagirala u skladu s istima, obraćajući pažnju na zakonsko – pravni okvir te potpisane ugovore zemalja u sporu. Istraživanje u ovom završnom radu ukazalo je da se trgovinski sporovi u razdoblju od posljednjih 20 godina slijede naizmjenična kretanja; 2000. i 2001. godina nisu obilježene tenzijama na globalnom tržištu, dok se u razdoblju od 2002. do 2003. godine počinju nazirati iste po pitanju uvoza čeličnih proizvoda i zaštitnih mjera. U razdoblju od 2004. do 2008. godine slika svjetskog tržišta stagnira i u stabilnom je stanju, dok je 2009. godina zabilježena povećanih brojem pokrenutih antidampinških istraga, a nadolazeća 2010. godina ponovno donosi stabilizirajuću sferu. Kao što sam naslov i tema ovog završnog rada kažu, „trgovinski ratovi u 21. stoljeću“ najbolje opisuju globalnu sliku sporova i polje međunarodne razmjene posebice nakon dolaska Donalda Trumpa na mjesto predsjednika Sjedinjenih Američkih Država 2017. godine. Nadovezujući se na to, razdoblje od 2017. godine do danas najburnije je razdoblje za WTO i sam mehanizam rješavanja sporova po pitanjima i temama obrađenima u predstavljenom radu.

SAŽETAK

Carina je definirana kao porez na uvozno dobro, kao trošak zemlje uvoznika te kao državni prihod i instrument zaštite domaće proizvodnje. Svjetska trgovinska organizacija - WTO - predstavlja pravni i institucionalni okvir multilateralnog trgovinskog sustava u području carina, trgovine robom i uslugama te intelektualnog vlasništva. Ona određuje pravila odvijanja trgovine i u njoj sama sudjeluje kako bi se osiguralo što transparentnije tržište roba i usluga. Za rješavanje trgovinskih sporova između zemalja WTO koristi svoje mehanizme - DSM, Dispute Settlement Mechanism. Trgovinski sporovi na kojima je fokus u ovom završnom radu jesu oni najaktualniji u proteklih 20 godina; carine na proizvode kao što su čelik i aluminij, subvencije u trgovini civilnim zrakoplovima, spor o označavanju određene zemlje podrijetla - COOL te spor o pravima intelektualnog vlasništva – TRIPS. Spor o subvencijama u trgovini civilnim zrakoplovima između SAD – a i EU pokrenut je zbog navodnih subvencija koje su EU dodjeljivale Airbus kompaniji. Što se tiče spora koji obuhvaća određene mjere na uvoz proizvoda od čelika i aluminija, usporedno su pokrenuta dva spora s dvije strane – Kanade i Meksika – prema nametima – carinama – prema SAD – u koji ih je primjenjivao. COOL – spor čiji je naglasak na označavanju određenih zemlja podrijetla vodio se između Kanade, SAD – a i Meksika. Posljednji, ali ne manje bitan spor je spor o intelektualnom vlasništvu – TRIPS – između SAD – a i Kine koji je pokrenut 2018. godine, no rad je vijeća tog spora obustavljen do 8. lipnja 2020. godine.

Cilj ovog završnog rada jest ukazati na kompleksnog svih procesa i pojava na globalnom tržištu uključujući međunarodnu trgovinu te na kompleksnost u rješavanju trgovinskih sporova putem mehanizama Svjetske trgovinske organizacije.

Ključne riječi: carine, mehanizam WTO – a za rješavanje sporova, trgovinski sporovi u razdoblju od 2000. godine do danas

SUMMARY

Customs are defined as a tax on imported goods, as a cost of the importing country, and as government revenue and an instrument for protecting domestic production. The World Trade Organization - WTO - represents the legal and institutional framework of the multilateral trading system in the field of customs, trade in goods and intellectual property services. It determines the rules of trade and participates in it itself in order to ensure market for goods and services as transparent as possible. To resolve trade disputes between countries, the WTO uses its own mechanism - DSM, Dispute Settlement Mechanism. The trade disputes that are the focus of this final paper are the most current in the past 20 years; customs on products such as steel and aluminum, subsidies on trade in civil aircraft, dispute over the designation of a particular country of origin - COOL and the intellectual property dispute - TRIPS. The dispute over subsidies in trade in civil aircraft between the US and the EU was raised over alleged subsidies granted by the EU to Airbus. As regards the dispute involving certain measures on imports of steel and aluminum products, two disputes were raised in parallel on two sides - Canada and Mexico - on levies - customs duties - on the United States which applied them. COOL - a dispute whose emphasis is on the designation of certain countries of origin was between Canada, the United States and Mexico. The last, but no less important, dispute is the intellectual property dispute - TRIPS - between the US and China, which was initiated in 2018, but the work of the council of that dispute was suspended until June 8, 2020.

The aim of this final paper is to point out the complexity of all processes and phenomena in the global market, including international trade, and the complexity in resolving trade disputes through the mechanisms of the World Trade Organization.

Keywords: *customs duties, WTO dispute settlement mechanism, trade disputes in the period from 2000 to the present*

POPIS LITERATURE

Knjige

Babić A., Babić M., *Međunarodna ekonomija*, 7. dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Zagreb, Sigma savjetovanja d.o.o., 2008.

Bilas V., Grgić M., *Međunarodna ekonomija*, Zagreb, Lares plus d.o.o., 2008.

Kersan – Škabić I., *Ekonomija Europske Unije*, 2. izdanje, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, 2015.

Kersan – Škabić I., *Suvremeni trendovi u međunarodnoj ekonomiji*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, 2017.

Pertot V., Sabolović D., *Međunarodna trgovinska politika*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje Zagreb, Narodne novine d.d., 2004.

Soumitra S., Tomić D., *Mikroekonomska analiza tržišne moći i strateškog ponašanja poduzeća*, Mikrorad d.o.o. Zagreb, 2011.

Članci u e – časopisima

Bijelić P., *Necarinske barijere u međunarodnoj razmjeni*, za znanstveno – stručni časopis SVAROG – N. Župljanin, br. 18, svibanj 2019., str. 199. – 215., dostupno na <http://svarog.nubl.org/wp-content/uploads/2019/06/Mr-Nemanja-%C5%BDupljanin-NECARINSKE-BARIJERE-U-ME%C4%90UNARODNOJ-RAZMJENI.pdf> (pristupano 4. kolovoza 2020.)

Corden W.M., *The Structure of a Tariff System and the Effective Protective Rate*, *Journal of Political Economy*, 1974., str. 21. – 237., (pristupano 4. kolovoza 2020.)

Štriga T., *Svjetska ekonomija sve više okreće u smjeru jačanja protekcionizma*, Jutarnji list – novac.hr, <https://novac.jutarnji.hr/rasprave-i-rjesenja/svjetska-ekonomija-sve-vise-okrece-u-smjeru-jacanja-protekcionizma/9472268/> (pristupano 1. svibnja 2020.)

Internet izvori, baze podataka i publikacije

Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, *Karteli i ostali horizontalni sporazumi*, Copyright 2015, <http://www.aztn.hr/trzisno-natjecanje/nadleznosti/sporazumi/karteli-i-ostali-horizontalni-sporazumi/> (pristupano 3. svibnja 2020.)

Eurostat, *International trade in goods – tariffs – Statistics Explained* , dostupno na https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/International_trade_in_goods_-_tariffs#The_EU.E2.80.99s_common_trade_policy_and_tariffs (pristupano 30. kolovoza 2020.)

Hrvatska enciklopedija, *mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40216> (pristupano 1. svibnja 2020.)

Hrvatska enciklopedija, *mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10799> (pristupano 1. svibnja 2020.)

Hrvatska enciklopedija, *mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3399> i <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=52608> (pristupano 1. svibnja)

Hrvatska enciklopedija, *mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56665> (pristupano 9. kolovoza 2020.)

Marlex d.o.o., *Atesti i certifikati*, Copyright 2015, <http://www.marlex.hr/atesti/> (pristupano 3. svibnja 2020.)

UNCTAD, *Beyond 20/20 WDS – Table view - Merchandise trade matrix – product groups*, dostupno na <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=195168> , <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=195184> (pristupano 8. rujna 2020.)

UNCTAD secretariat, *Key Statistics and Trends in Trade Policy, Division on International Trade and Commodities*, Trade Analysis Branch, dostupno na

https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2019d9_en.pdf , 2019., str. 5. – 10. ,
(pristupano 27. kolovoza 2020.)

www.moj-bankar.hr , <https://www.moj-bankar.hr/Kazalo/I/Izvojni-potica> (pristupano
4. kolovoza 2020.)

WTO, *Current WTO chairpersons*, dostupno na
https://www.wto.org/english/thewto_e/secret_e/current_chairs_e.htm (pristupano
12. kolovoza 2020.)

WTO, *Dispute Settlement – DS316: European Communities and Certain member States — Measures Affecting Trade in Large Civil Aircraft*, dostupno na
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds316_e.htm (pristupano 9.
rujna 2020.)

WTO, *Dispute Settlement – DS550: United States — Certain Measures on Steel and Aluminium Products*, dostupno na
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds550_e.htm (pristupano 9.
rujna 2020.)

WTO, *Dispute Settlement – DS551: United States — Certain Measures on Steel and Aluminium Products*, dostupno na
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds551_e.htm (pristupano 9.
rujna 2020.)

WTO, *Dispute Settlement – DS384: United States — Certain Country of Origin Labelling (COOL) Requirements*, dostupno na
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds384_e.htm (pristupano 9.
rujna 2020.)

WTO, *Dispute Settlement – DS542: China — Certain Measures Concerning the Protection of Intellectual Property Rights*, dostupno na
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds542_e.htm (pristupano 9.
rujna 2020.)

WTO, *WTO Dispute Settlement: Resolving trade disputes between WTO members* (Publikacija o rješavanju sporova između zemalja članica WTO-a), str. 2. – 7. ,

dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/20y_e/dispute_brochure20y_e.pdf, www.wto.org/disputes (pristupano 17. svibnja 2020.)

WTO, *The General Council*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/gcounc_e/gcounc_e.htm (pristupano 12. kolovoza 2020.)

WTO, *Introduction to the WTO dispute settlement system*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c1s3p3_e.htm (pristupano 17. svibnja 2020.)

WTO, *Understanding The WTO: Settling Disputes - A unique contribution*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/disp1_e.htm (pristupano 12. kolovoza 2020.)

WTO, *Understanding the WTO: The organization – WTO organization chart*, dostupno na https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org2_e.htm (pristupano dana 7. rujna 2020.)

WTO, *Trade Policy Review Body*, dostupno na https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tprbdy_e.htm (pristupano 12. kolovoza 2020.)

WTO, The WTO Secretariat, WTO Publications, *Special Study No. 7 Adjusting to Trade Liberalization — The Role of Policy, Institutions and WTO Disciplines*, 2003 , dostupno na https://www.wto.org/english/news_e/news03_e/publication_13may03_e.htm (pristupano 24. svibnja 2020.)

WTO, *World Trade Report 2018*, dostupno na https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/world_trade_report18_e.pdf (pristupano 7. kolovoza 2020.)

WTO (2019), dostupno na: https://www.wto.org/english/news_e/news19_e/news19_e.htm , (objavljeno 24. lipnja 2019. godine i 21. studenog 2019. godine), (pristupano 30. ožujka 2020.)

POPIS TABLICA, GRAFIKONA I SLIKA

POPIS TABLICA

Tablica 1: Kretanje prosječnih uvoznih carina (2002. – 2018.), izraženo u postotcima.....	14
Tablica 2.: Kretanje uvoza na globalnoj razini (2000. – 2018.).....	44
Tablica 3.: Kretanje izvoza na globalnoj razini (2000. – 2018.).....	45

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1.: Utjecaj uvođenja carina na proizvodnju i potrošnju (proizvodni faktori su mobilni).....	7
Grafikon 2.: Učinci uvođenja carina u maloj zemlji.....	8
Grafikon 3.: Učinci uvođenja carina u velikoj zemlji	9
Grafikon 4.: Utjecaj uvođenja carina na vanjsku trgovinu zemlje A.....	11
Grafikon 5.: Utjecaj uvođenja carina na vanjsku trgovinu zemlje B	12
Grafikon 6.: Učinci uvođenja carina u obje zemlje (A i B) te pojava odmazde.....	13
Grafikon 7.: Prosječne uvozne carine u gospodarskim sektorima (usporedba 2008. i 2018.godine)	38
Grafikon 8.: Carinske eskalacije prema sektorima (2018.).....	39
Grafikon 9.: Indeks restriktivnosti uvoza i izvoza	45

POPIS SLIKA

Slika 1.: Organizacijska shema WTO – a	27
--	----